

Univerzita Palackého v Olomouci

Právnická fakulta

Veronika Vítková

Opatrovnictví jako právní následek zbavení a omezení způsobilosti
k právním úkonům

Diplomová práce

Olomouc 2013

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci „Opatrovnictví jako právní následek zbavení nebo omezení způsobilosti k právním úkonům“ vypracovala samostatně a citovala jsem všechny použité zdroje.

V Postřelmově dne 21. 3. 2013

.....

Veronika Vítková

Děkuji JUDr. Renátě Šínové Ph.D za vedení mé diplomové práce, odborné rady, i za její vstřícnost a trpělivost.

Obsah

Seznam použitých zkratk:	5
Úvod	6
1 Opatrovnictví obecně	8
2 Opatrovnické řízení	11
2.1 Spojení řízení o způsobilosti k právním úkonům a řízení opatrovnického	11
2.2 Výběr opatrovníka v opatrovnickém řízení	13
2.3 Střet zájmů mezi opatrovancem a opatrovníkem	16
2.4 Kolizní opatrovník	18
2.5 Souhlas opatrovníka s jeho ustanovením	19
3 Veřejný opatrovník	23
3.1 Nedostatek opatrovníků	24
3.2 Alternativa k veřejnému opatrovnictví – opatrovníci profesionálové	25
4 Práva a povinnosti opatrovníka	27
4.1 Péče o osobu opatrovance	28
4.1.1 Bydlení opatrovance	29
4.1.2 Zdravotní péče o opatrovance	32
5 Kontrola opatrovníků	35
5.1 Kontrola péče o opatrovance	36
5.2 Kontrola správy majetku opatrovance	37
5.3 Stížnosti opatrovanců	39
Závěr	42
Seznam použitých zdrojů:	45
Shrnutí	49
Abstract	50
Klíčová slova/Key words	51

Seznam použitých zkratk:

ESLP Evropský soud pro lidská práva

LSZP Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny
základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky

n.o.z. zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (nový)

o.z. zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník

o.s.ř. zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád

Úvod

Pokud je osoba zbavena nebo omezena ve své způsobilosti k právním úkonům (svéprávnosti), znamená to podstatný zásah do jejího života. Takové jedno rozhodnutí soudu s sebou nese nespočet právních následků, které se prolínají celým právním řádem. Může nastat řada právních situací, kterým je třeba čelit. A zde právě nastupuje opatrovnictví. Právní následek, který může pomoci řešit jiné právní následky.

Nejen proto jsem si toto téma zvolila. Říká se, že míru vyspělosti dané společnosti lze posuzovat i tím, jak dokáže pečovat o své slabé a nemocné členy. Jde o solidaritu, sociální cítění, lidskost. Jde ale především o nastavení různých mechanismů, které těmto osobám zajistí kvalitní život. A základ toho všeho by mělo zastřešovat právo. Proto mě zaujalo téma opatrovnictví. Zajímá mě totiž, jak funguje česká společnost.

Nacházíme se v přechodném právním období. Podstata opatrovnictví stále funguje podle o.z. a o.s.ř.. Od 1.1. 2014 však nastane velká změna s příchodem n.o.z., zákonem o zvláštních řízeních soudních a např. zákonem o veřejném opatrovnictví. V mé práci ale nechci sledovat pouze změny obecné a rozdíly koncepční. Zaměřím se především na dílčí problémy týkající se opatrovnictví. Cílem mé práce bude totiž na tyto problémy upozornit. Zjistit jejich příčiny. Zkoumat, v čem je současná právní úprava nedostatečná a zda-li tyto chyby budou novými právními předpisy napraveny.

N.o.z je prezentovaný jako „*zákon pro život, zákon inspirovaný životem*“. A i na to bych ve své práci ráda upozornila. Právo totiž není mrtvé. Právo řeší život a na základě životních zkušeností se mění a vyvíjí. Je důležité si uvědomit, že opatrovnictví nemůže být řešeno čistě v rámci práva. Toto téma má přirozené přesahy např. do oblasti psychologie nebo sociologie. Vše je provázané. Proto mým cílem bude zároveň poukázat, jak daná právní úprava a problémy z ní vyplývající mohou ovlivňovat praxi a spokojený život opatrovanců.

Při poznávání dané problematiky jsem se tudíž snažila získat i empirická data. Mluvila jsem se soudkyní, která se věnuje opatrovnickým věcem, opatrovníci, sociálními pracovníky i opatrovníkem veřejným. Poskytnuté informace budu při svém bádání zohledňovat.

K zjištění výše zmíněných cílů použiji metodu analýzy, kdy budu do hloubky zkoumat jednotlivá ustanovení a judikaturu s problematikou související. To stejné se týká i odborné literatury. Zjištěné poznatky pak následně spojím v celek metodou syntézy. Dále ve své práci hodlám používat metodu komparace, kdy srovnám současnou právní úpravu daného problému s úpravou budoucí.

Diplomovou práci rozčlením do pěti kapitol. V první kapitole opatrovnictví představím obecně. A to již především z pohledu n.o.z., který vedle náhradního rozhodování vychází i z konceptu rozhodování podporovaného, a zavádí tedy k opatrovnictví i další alternativy. V druhé kapitole se budu věnovat opatrovnickému řízení, neboť zde se již řeší podstatné náležitosti, které předurčují, zda-li bude opatrovnictví funkční nebo nikoliv.

Dále budu pokračovat třetí kapitolou zaměřenou na veřejné opatrovnictví, protože se jedná o často využívaný doplněk k opatrovnictví vykonávaným osobami fyzickými. Tématem kapitoly čtvrté budou práva a povinnosti opatrovníka. V této části bude rozebíráno bydlení opatrovance a zajištění jeho zdravotní péče. Tedy důležitá a zároveň často opomíjená témata. Poslední kapitola bude završovat části předchozí. Bude se jednat o kontrolu opatrovníků.

Myslím, že v odborné literatuře není opatrovnictví věnována dostatečná pozornost. Navíc jde o prameny starší. Málokterý zdroj tedy může zohledňovat právní úpravu budoucí. Doufám, že i v tomto ohledu bude má práce přínosná.

1 Opatrovnictví obecně

Ust. § 457 n.o.z stanoví: „*Zákonné zastoupení i opatrovnictví sleduje ochranu zájmů zastoupeného a naplňování jeho práv.*“ Jaké jsou ale ony zájmy a práva? Kdy je vůbec ku prospěchu jednotlivce být omezen ve svéprávnosti¹ a mít opatrovníka? A kdy můžeme hledat řešení jinde?

Při zkoumání problematiky opatrovnictví jsem se setkávala jakoby se dvěma protichůdnými přístupy. První byl rigidnější a bylo zajímavé, že byl zastáván zejména lidmi, kteří se pohybovali v praxi. Opatrovnice² mi např. sdělila, že je ráda, že je její opatrovanec plně zbaven způsobilosti k právním úkonům, neboť je tak maximálně chráněn před svým nežádoucím právním jednáním a ona zároveň není nijak omezena ve své opatrovnické činnosti.

Soudkyně³ zase poukazovala na to, že z jejich zkušeností vyplývá, že opatrovnictví může být vítaným řešením. Mnoho opatrovanců je, dle jejího názoru, za činnost opatrovníka rádo a uleví se jim.

Druhý přístup byl z mého pohledu flexibilnější, modernější, více respektující lidská práva. Žádná situace není černobílá a netroufám si tedy říci, že se jedná o přístup obecně lepší. Každopádně je to cesta, kterou jde n.o.z. a jejíž vyšlapání bylo v celkovém kontextu této problematiky potřebné. N.o.z. v rámci svéprávnosti a následně opatrovnictví přichází s celou řadou změn.

Např. místo výše zmíněného zbavení svéprávnosti bude možné již jen její omezení. Vychází se totiž z myšlenky, že zbavení svéprávnosti je institutem, který zasahuje do

¹ V této práci jsem používala pojem *způsobilost k právním úkonům* v souvislosti s nynější právní úpravou a *svéprávnost* ve spojitosti s právní úpravou budoucí. N.o.z. totiž pojem *způsobilost k právním úkonům* již nepoužívá. Vrací se ke klasickému římskoprávnímu označení *svéprávnost*, které používal ještě občanský zákoník z r. 1950. Opuštěno bylo zákoníkem z r. 1964 z ideologických důvodů. Socialistická právní terminologie totiž standardní jednoslovné právní pojmy nahrazovala termíny víceslovnými. (citace z Důvodová zpráva k NOZ: konsolidovaná verze. *Nový občanský zákoník* [online]. 2012 [cit. 2013-03-15]. Dostupné z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/tiny-mce-storage/files/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>, s. 49)

² Ivana Janíčková ze Šumperka získala bakalářský titul v oboru charitativní a sociální práce na Cyrilometodějské teologické fakultě Univerzity Palackého, v oblasti opatrovnictví se aktivně pohybuje již 10 let, věnuje se především osobám s mentálním postižením žijícím v chráněném bydlení. Sama je opatrovník a při zkoumání této problematiky mi poskytla praktické informace. V dalších částech práce již nebudu uvádět její jméno.

³ Informace mi byly poskytnuty samosoudkyní Mgr. Radkou Blažkovou, Občanskoprávní úsek nesporný – Okresní soud Šumperk. V dalších částech práce již nebudu uvádět její jméno.

základních práv a svobod člověka.⁴ Evropský soud pro lidská práva posuzoval již několik případů, ve kterých rozhodl, že zbavením způsobilosti k právním úkonům došlo k zásahu do stěžovatelova práva na respektování soukromého a rodinného života.^{5 6}

N.o.z. také rozhodně opatrovnictví nevidí jako jedinou a nejlepší možnost. Omezení svéprávnosti a následné ustanovení opatrovníka je možné jen tehdy, hrozila-li by jinak člověku závažná újma a nepostačí-li vzhledem k jeho zájmům mírnější a méně omezující opatření.⁷ N.o.z. totiž vychází i z konceptu tzv. podporovaného rozhodování.

Koncept tzv. náhradního rozhodování znamená, že osoba s postižením způsobilost rozhodovat částečně nebo zcela ztrácí a místo ní rozhoduje její opatrovník. Naopak koncept zmíněného podporovaného rozhodování vychází z předpokladu, že každá osoba je schopná se rozhodovat, může k tomu však potřebovat větší či menší míru podpory.⁸

N.o.z. tedy přichází s alternativou k opatrovnictví a náhradnímu rozhodování v podobě institutů *nápomoci při rozhodování* (§ 45 - § 48 n.o.z) a *zastoupení členem domácnosti* (§49 - § 54 n.o.z.)⁹. Dále mi přijde jako zajímavé zmínit ust. § 469 n.o.z.¹⁰, který vlastně představuje variantu náhradního rozhodování bez omezení svéprávnosti. V tomto případě vzniká opatrovnictví na základě zdravotního omezení, které však samo o sobě neovlivňuje způsobilost zastoupeného k právnímu jednání.

Za současné právní úpravy je možné stejného cíle dosáhnout pomocí ust. § 29 o.z. Toto ustanovení říká, že soud může ustanovit opatrovníka i tehdy, jestliže je to třeba z nějakého vážného důvodu. Takovým vážným důvodem může být také psychická či fyzická nezpůsobilost dané osoby řádně učinit určitý právní úkon, nebo si jinak obstarat své záležitosti, přičemž tato nezpůsobilost nemusí naplňovat zákonná kritéria ust. § 10 odst. 1 a 2 o.z. pro zbavení či omezení způsobilosti k právním úkonům. I zde se tedy jedná o situace, kdy

⁴ Důvodová zpráva k NOZ: konsolidovaná verze. *Nový občanský zákoník* [online]. 2012 [cit. 2013-03-15]. Dostupné z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/tinymce-storage/files/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>, s. 57-58.

⁵ Rozhodnutí ESLP ve věci *Shtukaturov v. Ruská federace* ze dne 27. 3. 2008.

⁶ Důležitý v tomto ohledu je i čl. 12 odst. 2 Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením, který garantuje právo osob se zdravotním postižením na rovnost před zákonem a na způsobilost k právním úkonům ve všech oblastech života na rovnoprávném základě s ostatními. Česká republika tuto Úmluvu ratifikovala v roce 2010.

⁷ § 55 odst. 2 n.o.z.

⁸ MAREČKOVÁ, Jana, MATIAŠKO, Maroš. *Člověk s duševním postižením a jeho právní jednání: otázka opatrovnictví dospělých*. Praha: Linde, 2010, s. 84.

⁹ Více k těmto institutům viz např. MAREČKOVÁ, Jana, MATIAŠKO, Maroš. *Člověk s duševním postižením a jeho právní jednání: otázka opatrovnictví dospělých*. Praha: Linde, 2010, s. 137-138.

¹⁰ § 469 odst. 1.: „Člověku, jemuž působí zdravotní stav při správě jeho jmění nebo při hájení jeho práv obtíže, jmenuje soud na jeho návrh opatrovníka a ve shodě s takovým návrhem určí opatrovníkovi rozsah působnosti. Na návrh opatrovnice soud opatrovníka také odvolá.“

osoba nepotřebuje být chráněna před svým právním jednáním, ale naopak se potřebuje vyhnout tomu, aby určité právní jednání neopomněla, což se týká např. podání žádosti o sociální dávky.¹¹

Takový typ opatrovnictví se mi nejeví jako pouhý doplněk, ale jako řešení, které by mělo být plně využíváno v určitých typech případů. Jeho výhodu vidím např. i v tom, že mu nepředchází řízení o způsobilosti. I z tohoto pohledu se tedy může jednat o řešení dostupnější a rychlejší.

Co se týká dalších případů, kdy je možné ustanovit opatrovníka, mluví ust. § 465 odst. 1 n.o.z. o osobě, o které není známo, kde pobývá, nebo o neznámém člověku zúčastněném při určitém právním jednání.¹² Ráda bych poukázala, že zde zákonodárce zvolil výčet demonstrativní, takže bude dle mého názoru zajímavé sledovat, kam bude praxe v ustanovování opatrovníků směřovat. Já se budu v příštích kapitolách zabývat opatrovnictvím osob ve své svéprávnosti omezených a další problematikou, která s tímto tématem úzce souvisí.

¹¹ KAŇKA, Robert. Současná právní úprava institutu opatrovnictví v ČR (hmotněprávní i procesní), její lidskoprávní souvislosti: Nedostatky právní úpravy a aplikační praxe, výhledy do budoucna. In: Sborník příspěvků ze seminářů pořádaných v rámci projektu *Život do svých rukou*. Praha: QUIP – Společnost pro změnu, 2008, s. 69-92.

Důvodová zpráva k NOZ: konsolidovaná verze. *Nový občanský zákoník* [online]. 2012 [cit. 2013-03-15]. Dostupné z: http://obcanskyzakonik.justice.cz/tiny_mce-storage/files/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf, s. 115.

¹² Další novinkou, s kterou přichází n.o.z., je tzv. předběžné prohlášení dle ust. § 38: „*V očekávání vlastní nezpůsobilosti právně jednat může člověk projevit vůli, aby byly jeho záležitosti spravovány určitým způsobem, nebo aby je spravovala určitá osoba, nebo aby se určitá osoba stala jeho opatrovníkem.*“

2 Opatrovnické řízení

Pokud mám rozebírat opatrovnictví, musím začít opatrovnickým řízením, protože zde se nachází jádro této problematiky. Jestliže bude toto řízení kvalitně právně upraveno, bude se předcházet celé řadě problémů, které mohou v praxi nastat. Níže tedy detailněji zkoumám opatrovnické řízení a výběr opatrovníka v jeho průběhu. Dále se zaměřuji na možnost střetu zájmů, který by se měl při výběru opatrovníků velmi zohledňovat, a na případné ustanovení kolizního opatrovníka, který může dočasný střet zájmů vyřešit. S ustanovením opatrovníka v opatrovnickém řízení souvisí také problematika jeho souhlasu.

2.1 Spojení řízení o způsobilosti k právním úkonům a řízení opatrovnického

Řízení o způsobilosti k právním úkonům a o ustanovení opatrovníka jsou podle o.s.ř. dvěma odlišnými řízeními. V ust. § 192 o.s.ř. se pouze stanoví povinnost předsedy senátu postarat se o to, aby byl ustanoven opatrovník osobám, které ho podle zákona musí mít. Do jaké doby tomu musí být učiněno, však tento zákon již neříká. V praxi docházelo k tomu, že opatrovnické řízení bylo zahájeno (ať už na návrh či bez návrhu¹³) až poté, co rozhodnutí o omezení či zbavení způsobilosti k právním úkonům nabylo právní moci.¹⁴

Podle informací, které mi poskytla soudkyně, se dokonce část odborné veřejnosti přiklání k názoru, že řízení o způsobilosti je *nutným* předpokladem pro řízení opatrovnické. Tento názor je podporován taktéž některými odbornými publikacemi.¹⁵ To podle mě může znít v rámci teoretické diskuze logicky. Proč bychom řešili opatrovnictví osoby, která své způsobilosti nakonec zbavena nebo omezena být nemusí nebo ještě není, v rámci jednoho řízení? Proč by se řízení mělo spojovat? V praxi dle mého stanoviska však tento argument neobstojí, neboť se zde objevuje dosti značný problém. Jak řešit období od omezení či zbavení způsobilosti do okamžiku, než je opatrovník ustanoven?

¹³ § 81 odst. 1 o.s.ř.

¹⁴ Řízení o způsobilosti k právním úkonům: Systémové doporučení Ligy lidských práv č. 8. *Liga lidských práv* [online]. červen 2009 [cit. 2013-03-15]. Dostupné z: <http://llp.cz/publikace/řízení-o-zpusobilosti-k-pravnim-ukonum/>, s. 17.

¹⁵ „Ke společnému řízení nemohou být rozhodnutím soudu spojeny věci, kde rozhodnutí o jedné z nich vytváří teprve předpoklady ke vzniku nároku, který by mohl být uplatňován ve druhé věci.“ (Citace z DOLEŽÍLEK, Jiří In DRÁPAL, Ljubomír a kol. (ed). *Občanský soudní řád: komentář*. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 2009, s. 766.

Tento „mezičas“ je dle mého názoru hlubokým zásahem do podstaty opatrovnictví jako takového. Osoba zbavená nebo omezená ve své způsobilosti zůstává v podstatě bezprizorní. Není jí poskytována ochrana, která je přece primárním smyslem opatrovnictví. Není zde nikdo, kdo by byl zákonným zástupcem dotyčného, kdo by řešil uzavírání smluv, zajišťování běžných životních potřeb, kdo by spravoval majetek a finanční prostředky.

V jistých případech by se mohlo předpokládat, že se péče ujme rodina, přátelé nebo např. zaměstnanci ústavů sociální péče. Nelze na to však spoléhat. Tito „prozatímní opatrovníci“ by to navíc činili bez jakéhokoliv právního podkladu, bez právních účinků. Není ani jasné, kdo by případně odpovídal za škodu, která v tomto období může z celé řady příčin vzniknout osobě zbavené nebo omezené ve způsobilosti právě v důsledku toho, že nemá svého opatrovníka. Za nynější právní úpravy bychom mohli alespoň uvažovat o odpovědnosti za škodu způsobenou nesprávným úředním postupem podle zákona č. 82/1998 Sb., v případě, kdyby k ustavení opatrovníka došlo až s neodůvodněnými průtahy.¹⁶

Dostaneme se dokonce ještě hlouběji, a to do problematiky lidskoprávní. Považuji za nutné předchodí úvahy doplnit o náhled Ústavního soudu. Výše zmíněná situace, kdy by osoba i po dobu několika měsíců neměla ustanoveného opatrovníka a nemohla by tak svou způsobilost v rozsahu, v jakém jí byla omezena, žádným způsobem uplatňovat, je porušením také čl. 5 a čl. 10 odst. 1 LSZP¹⁷. Ústavní soud toto potvrzuje takto: „*v žádném aplikačním postupu, ani v žádném individuálním či v normativním aktu veřejné moci nesmí být obsaženo nic, co by porušovalo základní práva vyložená v hranicích lidské důstojnosti...výše vymezené pojetí lidské důstojnosti nutno promítnout i do sféry právní způsobilosti a má silné implikace i v oblasti způsobilosti k právním úkonům, neboť prostřednictvím způsobilosti k právním úkonům (jednáním) a procesní způsobilosti se uvádí v život ústavní garance právní subjektivity jednotlivce (čl. 5 Listiny).*“¹⁸

Dále Ústavní soud v rámci stejného nálezu vyjadřuje svůj postoj zcela jasně: „*Čl. 5 Listiny stanoví, že každý je způsobilý mít práva, což zavazuje obecné soudy, aby v opatrovnickém řízení nevydaly rozhodnutí o omezení způsobilosti k právním úkonům dříve, než určí osobu, jejímž prostřednictvím bude omezovaný nadále vykonávat svá práva.*“^{19,20}

¹⁶ ŠVESTKA, Jiří, ELIÁŠ, Karel. In ŠVESTKA, Jiří a kol. (ed). *Občanský zákoník* : komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 296.

¹⁷ Čl 5 LSZP: „*Každý je způsobilý mít práva.*“

Čl. 10 odst. 1 LSZP: „*Každý má právo, aby byla zachována jeho lidská důstojnost, osobní čest, dobrá pověst a chráněno jeho jméno.*“

¹⁸ Nález Ústavního soudu sp. zn. IV. ÚS 412/04 ze dne 7. prosince 2005.

¹⁹ Nález Ústavního soudu ze dne 7. prosince 2005, sp. zn. IV. ÚS 412/04.

Přestože žádný právní předpis tuto problematiku výslovně neřeší, postup soudů se v této oblasti nakonec sjednotil, k čemuž zmíněný nále z velké části přispěl, a řízení o způsobilosti a opatrovnické řízení v podstatě splynuly v jedno, spojují se.²¹

Taková praxe je navíc hospodárná. Jestliže se tedy v průběhu řízení o způsobilosti ukáže jako pravděpodobné, že vyšetřovaný bude ve své způsobilosti zbaven nebo omezen (na základě dokazování, znaleckého posudku), budou se v rámci stejného řízení řešit záležitosti opatrovnické a opatrovník bude ustanoven. Tyto poznatky z praxe mi byly opět poskytnuty soudkyní, která se těmto řízením věnuje.

Na zmíněnou problematiku musel reagovat i n.o.z. Ten totiž v ust. § 62 ukládá soudu povinnost jmenovat člověku opatrovníka přímo v rozhodnutí o omezení svéprávnosti. Nově tedy bude docházet k vzájemnému propojení řízení o způsobilosti k právním úkonům s řízením opatrovnickým i na základě právní úpravy, což je dle mého názoru v rámci právní jistoty změna nutná a přínosná.²²

Je také zajímavé zamyslet se nad kolizí současných právních úprav těchto dvou řízení v o.s.ř. Můžeme si např. povšimnout, že o.s.ř. u opatrovnického řízení neuvádí žádné výjimky jako u řízení o způsobilosti, kdy vyšetřovaný nemusí být vyslechnut nebo mu nemusí být doručeno rozhodnutí. Pokud bychom tedy preferovali úpravu opatrovnického řízení, dostali bychom se již nyní na úroveň n.o.z., kdy vyšetřovaný musí být vždy soudem zhlédnut. V praxi je však v jednotlivých případech postupováno individuálně a případná kolize zmíněných právních úprav nečiní problémy.²³

2.2 Výběr opatrovníka v opatrovnickém řízení

Právě proto, že v jednotlivých případech soudy momentálně postupují individuálně, může docházet k tomu, že vyšetřovaný (v rámci jednoho řízení opatrovanec) nebude soudem

²⁰Řízení o způsobilosti k právním úkonům: Systémové doporučení Ligy lidských práv č. 8. *Liga lidských práv* [online]. červen 2009 [cit. 2013-03-15]. Dostupné z: <http://llp.cz/publikace/řízení-o-zpusobilosti-k-pravnim-ukonum/>, s. 17.

²¹Informace od soudkyně Okresní soudu Šumperku.

²² Na n.o.z. navazuje i § 48 návrhu zákona o zvláštních řízeních soudních, který stanoví: „*Bylo-li zahájeno řízení o svéprávnosti, zahájí soud i bez návrhu řízení ve věcech opatrovnických a řízení spojí.*“

²³ Vyplývalo z ústní konzultace s vedoucí práce.

vyslechnut.²⁴ A to i když by byl jeho výslech nebo alespoň „zhlédnutí“ možné, což je dle mého názoru v konečném důsledku porušením práva účastnit se řízení, jeho práva na spravedlivý proces.²⁵

Soud má samozřejmě ještě další možnosti, jak zjistit okolnosti relevantní pro výběr budoucího opatrovníka. O potřebách a přáních opatrovance může vyslechnout např. osoby z jeho okolí. Otázkou však je, nakolik to bude objektivní a ve prospěch opatrovance. Jsem přesvědčena, že nejlepší cestou zůstává výslech opatrovance a jeho budoucího opatrovníka. Tímto výslechem se dá totiž jednoduše zjistit jejich vzájemný vztah a důvěra.²⁶

Pokud budeme vycházet z toho, podle jakých pravidel byl měl ideální výběr opatrovníka probíhat, je bezesporu také nutné posoudit způsobilost dané osoby k tomu být opatrovníkem. Soud by se měl dále zaměřit na věk možného opatrovníka, na jeho vzdělání, na zdravotní stav, na místo jeho bydliště, aby v důsledku vzdálenosti nedocházelo k újmě na právech opatrovance, a také na to, zda tato osoba nevykonává opatrovnictví u jiného jednotlivce s protichůdnými zájmy.

Soud má samozřejmě možnost zjistit si další informace a provést i další důkazy, které objasní, jaký byl dosavadní způsob jeho života (např. výpisem z rejstříku trestů). V neposlední řadě by mělo být zkoumáno, jaké vlastnosti případný budoucí opatrovník má. To znamená, zdali je např. vůbec ochoten spolupracovat se soudem a jinými institucemi.²⁷

Tyto požadavky na výběr opatrovníka však opět nejsou nikde právně zakotveny, což se mi jeví jako velký nedostatek. Je jasné, že žádná zákonná úprava této problematiky by neměla být detailní. Přesné a nekompromisní požadavky by vytvořily překážky flexibilně

²⁴Řízení o způsobilosti k právním úkonům: Systémové doporučení Ligy lidských práv č. 8. *Liga lidských práv* [online]. červen 2009 [cit. 2013-03-15]. Dostupné z: <http://llp.cz/publikace/řízení-o-zpusobilosti-k-pravnim-ukonum/>, s. 17.

²⁵ Podle n.o.z. jsou řízení o omezení svéprávnosti a opatrovnické řízení spojeny. Mělo by tedy být zajištěno, že vyšetřovaný (opatrovanec) bude soudem zhlédnut i pro potřeby opatrovnických záležitostí, neboť ust. § 55 n.o.z. stanoví, že „*k omezení svéprávnosti lze přistoupit jen v zájmu člověka, jehož se to týká, a po jeho zhlédnutí...*“ Pojem „zhlédnutí“ n.o.z. ani jeho důvodová zpráva nijak neupřesňuje. Podle mého názoru při využití jazykového výkladu se bude jednat o pojem širší než výslech, který nemusí znamenat jen aktivní komunikaci s dotyčnou osobou, ale především osobní kontakt. Problematice zhlédnutí opatrovance a jeho výslechu se ale věnuje n.o.z. i samostatně v ust. § 471 odst. Ten normuje, že „*Rozhoduje-li soud o jmenování opatrovníka člověku, může tak učinit až po jeho zhlédnutí, nebrání-li tomu nepřekonatelná překážka; musí též vyslechnout jeho vyjádření nebo jinak zjistit jeho stanovisko a vycházet z něho*“

²⁶ Dle ust. § 187 odst. 2 o.s.ř. má však soud v řízení o způsobilosti k právním úkonům povinnost vyšetřovaného vyslechnout vždy, jestliže o to požádá.

²⁷ Informace získány ze spisů Okresního soudu v Šumperku NOVÁ, Hana. Desatero práv a povinností opatrovníka. *Právo a rodina*. 2006, roč. 8, č. 5, s. 17-18. NOVÁ, Hana. Nesvéprávní - nedostatečná právní ochrana: Opatrovnictví stálé, práva a povinnosti opatrovníka, jeho kontrola a odpovědnost. *Právo a rodina*. 2006, roč. 8, č. 4, s. 25-28.

reagovat v jednotlivých případech a soudům by zůstala jen role právo aplikovat. Soudcům by nezůstala žádná rozhodovací svoboda. Prakticky žádná právní úprava požadavků na výběr opatrovníka se mi však zdá jako extrém druhý.

Zatímco tedy ust. § 192 o.s.ř. pouze říká, že opatrovníkem nemůže být osoba, které by ve výkonu opatrovnických věcí bránily zvláštní důvody, zejména protichůdné zájmy, n.o.z. se již tématu věnuje podrobněji. V ust. § 62 se zmiňuje: „*při výběru opatrovníka přihlédne soud k přáním opatrovance, k jeho potřebě i k podnětům osob opatrovanci blízkých, sledují-li jeho prospěch, a dbá, aby výběrem opatrovníka nezaložil nedůvěru opatrovance k opatrovníkovi.*“ Ust. § 63 n.o.z. pokračuje s pravidlem, že opatrovníkem nemůže být osoba nezpůsobilá právně jednat nebo osoba, jejíž zájmy jsou v rozporu se zájmy opatrovance atd.

Je také ale otázkou, jak soudy při výběru opatrovníka skutečně postupují a budou postupovat v praxi. Opatrovníky jsou často ustanoveny osoby, které podaly návrh na omezení nebo zbavení způsobilosti opatrovance. Půjde o příbuzné, zpravidla rodiče, děti a sourozence opatrovanců.²⁸

Dle mého názoru je pravděpodobně v zájmu dotyčného, aby se jeho opatrovníkem stal někdo jemu blízký, jeho příbuzný. Takováto osoba může znát nejlépe potřeby, přání a možnosti opatrovance, zvláště pokud spolu žijí. Může být opatrovanci více k dispozici a nápomocna než např. opatrovník veřejný. Fungují zde citové vazby. I o.z. ve svém § 27 odst. 3 výše zmíněné potvrzuje a preferuje to, aby byl opatrovníkem ustanoven příbuzný fyzické osoby nebo jiná osoba splňující potřebné podmínky. Veřejný opatrovník by měl nastoupit až v případě selhání všech ostatních možností. Taktéž ust. § 192 odst. 1 o.s.ř. propojuje úpravu hmotněprávní s úpravou procesní a stanovuje, že „*Soud ustanoví opatrovníkem rodiče či jinou osobu blízkou osoby...*“

Co se týká n.o.z. i ten na výše zmíněné navazuje a ve svém § 471 odst. 2 normuje, že „*Soud jmenuje opatrovníkem osobu, kterou navrhl opatrovanec. Není-li to možné, jmenuje soud opatrovníkem zpravidla příbuzného nebo jinou osobu opatrovanci blízkou, která osvědčí o opatrovance dlouhodobý a vážný zájem a schopnost projevovat jej i do budoucna. Není-li možné ani to, jmenuje soud opatrovníkem jinou osobu, která splňuje podmínky pro to, aby se stala opatrovníkem, nebo veřejného opatrovníka podle jiného zákona.*“

Pořadí osob přicházejících v úvahu pro roli opatrovníka tedy zůstává víceméně zachováno v porovnání s dosavadní úpravou. Ze všeho nejvíc se však bude upřednostňovat návrh opatrovance, proti čemuž nemám nejmenších námitek. Samozřejmě i to by se mohlo

²⁸ Informace od soudkyně Okresního soudu v Šumperku.

v praxi dát zneužít. Osoba duševně nemocná může být lehce ovlivnitelná, proto si na základě nějaké předchozí manipulace může za svého opatrovance vybrat osobu nevhodnou. To, že má někdo částečnou svéprávnost, přece ale neznamená, že neví a necítí, kdo bude jeho zájmy hájit nejlépe. A i kdybychom připustili tuto možnost, právě zde by měla nastoupit autorita soudu, který zkoumá vhodnost výběru opatrovníka ze všech různých hledisek, kterým jsem se věnovala výše.

Pokud ale soudy ustanovují za opatrovníky příbuzné, měly by dle mého názoru zohlednit více než kdekoliv jinde možnost střetu zájmů.

2.3 Střet zájmů mezi opatrovancem a opatrovníkem

Co se týká možného střetu zájmů, má rodina teoreticky blízko k tomu opatrovance ovlivňovat a zneužívat jeho majetek a finanční prostředky. A to vše pod záminkou „vždyť jsme přece příbuzní, nic se neděje“. Opatrovnictví dětí vůči rodičům může vést ke střetu zájmů opatrovance s jejich budoucím dědickým právem. Stejně tak rizikové se mi jeví opatrovnictví mezi manžely v rámci společného jmění manželů.

Střet zájmu se však týká i ostatních opatrovníků. Opatrovníky jsou v praxi ustanovováni i poskytovatelé sociálních služeb, jejich ředitelé nebo zaměstnanci. Tyto osoby jsou odborně vzdělaní, stejně jako opatrovníci veřejní, což samozřejmě považují za jejich výhodu. Na druhou stranu se upozorňuje na problém, kdy poskytovatel služby, který je zároveň opatrovníkem svého klienta vystupuje vlastně po celou dobu poskytování služby na obou smluvních stranách.²⁹

Také je pro opatrovance nepřipustné nemít svobodnou a flexibilní možnost volby jiného poskytovatele sociální služby, neboť je vázán na toho nynějšího, a to proto, že je jeho opatrovníkem. Navíc nejsou v praxi výjimečné i situace, kdy skončí-li pracovní poměr zaměstnance-opatrovníka, bývalý zaměstnanec již nemusí mít zájem být nadále opatrovníkem svého klienta.³⁰

Vzhledem k výše uvedeným argumentům na tento problematický stav reagoval i n.o.z. Ve svém ust. § 63 stanoví, že „opatrovníkem nelze jmenovat ani provozovatele zařízení, kde

²⁹ KOŘÍNKOVÁ, Dana. Úvod. In: Sborník příspěvků ze seminářů pořádaných v rámci projektu *Život do svých rukou*. Praha: QUIP – Společnost pro změnu, 2008, s. 5-14.

³⁰ Tamtéž.

Na uváděnou problematiku upozornil i Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání ve své Zprávě pro vládu České republiky o své návštěvě.

opatrovanec pobývá nebo které mu poskytuje služby, nebo osobu závislou na takovém zařízení.“

Nemůžeme zapomenout ani na riziko střetu zájmů u veřejného opatrovníka, který lze demonstrovat reálným případem. Opatrovníkem bylo ustanoveno město, v jehož nájemním bytě opatrovanec bydlel a neplatil zde řádně nájemné. Opatrovník pak rozhodl, že tomuto opatrovanci přidělí menší byt nižší kategorie, než měl dosud, a rozhodl o postupné úhradě dlužného nájemného z důchodu opatrovance.³¹ Tato situace mohla být případně řešena ustanovením kolizního opatrovníka dle ust. § 30 o.z. pro potřeby vymáhání dlužného nájemného.

Otázkou zůstává, zda za výše uvedeného stavu existovalo trvalé riziko střetu zájmů u opatrovance a opatrovníka (města) i z dalších příčin souvisejících s vlastnictvím bytu. I kdybychom si odpověděli ano, je dle mého mínění pravděpodobné, že soud neměl už jinou možnost, koho opatrovníkem ustanovit.

A tak pro nedostatek opatrovníků a nedostatek právní úpravy, která by tento problém řešila (čemuž se budeme věnovat i v dalších kapitolách), se soudy uchylují k ustanovení opatrovníka i s potencionální možností kolizi zájmů, protože jim dle mého názoru i při jejich nejlepší vůli nezůstane žádné jiné řešení.

Z jiného pohledu, i přestože přicházejí v úvahu další nepřímé mechanismy³², jak odhalovat a řešit střety zájmů opatrovance a opatrovníka, je nejdůležitější prevence, aby případná kolize vůbec nenastala. A tak by se soudy měly při ustanovování opatrovníka věnovat problematice střetu zájmů opravdu důkladně.

V neposlední řadě je nutné dodat, že opatrovníkem by neměla být ta osoba, u které jsou protichůdné zájmy s opatrovancem dlouhodobější povahy. Pokud půjde o případ ojedinělého a dočasného střetu zájmů v určité přechodné právní situaci, ustanoví se tzv. kolizního opatrovník podle ust. § 30 o.z.³³

³¹ ŠALOMOUNOVÁ, Jitka. Zkušenosti veřejného ochránce práv s fungováním institutu opatrovnictví získané při vyřizování individuálních podnětů. In: *Sborník příspěvků ze seminářů pořádaných v rámci projektu Život do svých rukou*. Praha: QUIP – Společnost pro změnu, 2008, s. 23-27.

³² Např. v rámci kontroly činnosti opatrovníků, která ale není podle stávajících právní předpisů úprava efektivně a funkčně upravena, čemuž se budeme věnovat v jedné z dalších kapitol. Nebo v rámci § 28 o.z., kdy pokud by se jednalo o právní úkon neběžné povahy schvalovaný soudem, předpokládáme, že by soud právní úkon skrývající v sobě střet zájmů mezi opatrovancem a opatrovníkem neschválil a ustanovil by kolizního opatrovníka (např. převod vlastnictví k bytu opatrovance na opatrovníka).

³³ Podle usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 21 Cdo 3871/2010, ze dne 26. 5. 2011.

2.4 Kolizní opatrovník

V ust. § 30 o.z. je stanoveno, že „*Dojde-li ke střetnutí zájmů zákonného zástupce se zájmy zastoupeného nebo ke střetnutí zájmů těch, kteří jsou zastoupeni týmž zákonným zástupcem³⁴, ustanoví soud zvláštního zástupce.*“ Co přesně se oním střetem zájmů myslí, zákon však nespécifikuje, a to na např. ani demonstrativním výčtem, což platí i pro střet zájmů dlouhodobější povahy, kterému jsem se věnovala výše.

Je to chyba? Nemyslím si. Je zřejmé, že zákonné úpravy nemohou být příliš detailní, paragrafy by neměly být telefonní seznamy, ve kterých se jejich adresát ztrácí. Na druhou stranu bych zmíněné ustanovení přece jen rozšířila o střet zájmů mezi opatrovancem a příbuznými nebo jinými blízkými osobami opatrovníka. Vždyť i zde můžeme předpokládat velké nebezpečí poškození opatrovance a jeho nedostatečnou ochranu.

I n.o.z. pokračuje v podobném duchu a rozšiřování ochrany opatrovance či bližší vymezení pojmů nechává stranou. V ust. § 460 n.o.z. se normuje: „*Dojde-li ke střetu zájmu zákonného zástupce nebo opatrovníka se zájmem zastoupeného či ke střetnutí zájmů těch, kteří jsou zastoupeni týmž zákonným zástupcem nebo opatrovníkem, anebo hrozí-li takový střet, jmenuje soud zastoupenému kolizního opatrovníka.*“

Jedné změny si zde však všimnout můžeme. N.o.z. mluví i o *potencionální* možnosti střetu zájmů, kdy některá dřívější rozhodnutí soudů nesla v sobě názor zcela opačný.³⁵

Vzhledem k předchozímu je tedy na soudech, aby ve své rozhodovací činnosti pojem *střetu zájmů* objasňovaly. Podle mnou zkoumané odborné literatury³⁶ se soudy spíše přiklánějí k pohledu a výkladu restriktivnímu. Otázkou ale je, zda takové vnímání přináší opatrovancům dostatečnou ochranu. Z druhé strany, při příliš širokém výkladu by časté

³⁴ Což může být typickým problémem u veřejných opatrovníků, kdy jeden „úředník“ má vícero opatrovanců. Nebo v případech, kdy zaměstnanci ústavů sociální péče jsou opatrovníky většímu počtu svých klientů. Tomuto by však mělo zabránit již zmiňované ust. § 63 n.o.z., podle kterého nelze opatrovníkem jmenovat provozovatele zařízení, kde opatrovanec pobývá nebo které mu poskytuje služby, nebo osobu závislou na takovém zařízení.

³⁵ „*Nestačí pouhá možnost střetu zájmů, nýbrž je třeba, aby k tomuto střetu došlo.*“ rozhodnutí R 4/82 – viz ELIÁŠ, Karel a kol.. *Občanský zákoník : komentář*. Praha: Linde, 2008, s 223.

³⁶ KAŇKA, Robert. Současná právní úprava institutu opatrovnictví v ČR (hmotněprávní i procesní), její lidskoprávní souvislosti: Nedostatky právní úpravy a aplikační praxe, výhledy do budoucna. In: *Sborník příspěvků ze seminářů pořádaných v rámci projektu Život do svých rukou*. Praha: QUIP – Společnost pro změnu, 2008, s. 69-92.

Opatrovnictví a lidská práva v České republice: Analýza právní úpravy a politiky v oblasti opatrovnictví. *Mental disability advocacy center* [online]. 2011 [cit. 2013-03-15]. Dostupné z: http://mdac.info/sites/mdac.info/files/Czech_Guardianship_and_Human_Rights_in_the_Czech%20Republic.pdf, s. 27.

zastupování kolizními opatrovníky mohlo znamenat praktické problémy jako je zátěž soudů nebo, jestli je vůbec koho kolizním opatrovníkem ustanovit.

Celkový nedostatek opatrovníků se totiž přirozeně projevuje i v této oblasti, i když za podmínek ust. § 27 odst. 3 o.z. nic nebrání tomu ustanovit za kolizního opatrovníka i orgán místní správy, resp. jeho zařízení s právní subjektivitou.³⁷

Nejlepším řešením se mi jeví jakási střední cesta, to znamená nevykládat pojem *střetu zájmů* příliš úzce a také zajistit osoby, které by se kolizními opatrovníky stát mohly. A uvědomit si, že ust. § 30 o.z. je součástí a doplněním mechanismu kontroly opatrovníka a ochrany opatrovance. Pokud tedy nebude fungovat tento mechanismus jako celek, samotný § 30 o.z. bude nedostatečný.

Jinými slovy řečeno, musí být zajištěn komplex různých prostředků, které ochraňují opatrovance a kontrolují opatrovníky, neboť funkčnost ochrany pouze dle ust. § 30 o.z. není vůbec stoprocentní. Dle mého názoru bude totiž vždy v konečném důsledku záležet především na vůli opatrovníka, zda-li se soud o střetu zájmů dozví a ustanoví opatrovníka kolizního. Samozřejmě není vyloučené, že pokud se třetí osoba domnívá, že dochází ke kolizi zájmů opatrovníka a opatrovance, může dát podnět soudu. Není ani nemožné, že se soud o střetu zájmů dozví v rámci své činnosti.

2.5 Souhlas opatrovníka s jeho ustanovením

V předchozích kapitolách jsme se věnovala opatrovnickému řízení. Probírala jsem okolnosti významné pro výběr opatrovníka a zabývala se fází řízení, která předchází jeho ustanovení. Předtím než soud svým rozhodnutím opatrovníka ustanoví³⁸, musí být však vyřešen ještě jeden důležitý předpoklad, a to zda-li opatrovník s tímto ustanovením souhlasí. A musí s ním vůbec souhlasit?

³⁷ ŠVESTKA, Jiří, ELIÁŠ, Karel. In ŠVESTKA, Jiří a kol. (ed). *Občanský zákoník* : komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 302.

³⁸ Poté, co usnesení o ustanovení opatrovníka nabude právní moci, následuje složení opatrovnického slibu. Což neplatí pro veřejného opatrovníka. Slibem se opatrovník zavazuje, že bude řádně vykonávat své povinnosti a že bude dbát pokynů soudu. Postupuje se dle ust. § 193 odst. 3 ve spojení s ust. § 180 odst. 1 o.s.ř. Je zajímavé, že složení slibu je všeobecně přijímanou podmínkou pro vznik funkce opatrovníka. Dále je opatrovníkovi vydána listina, která obsahuje pověření od opatrovnického soudu k zastupování opatrovance spolu s vymezením práv a povinností opatrovníka. Listina má pouze legitimační povahu, není součástí soudního rozhodnutí a její vydání či existence není podmínkou vzniku či trvání funkce opatrovníka. (citace z KAŇKA, Robert. *Současná právní úprava institutu opatrovnictví v ČR (hmotněprávní i procesní), její lidskoprávní souvislosti: Nedostatky právní úpravy a aplikační praxe, výhledy do budoucna*. In: *Sborník příspěvků ze seminářů pořádaných v rámci projektu Život do svých rukou*. Praha: QUIP – Společnost pro změnu, 2008, s. 69-92.)

V čl. 2 odst. 4 Ústavy a čl. 2 odst. 3 LZPS nalezneme pravidlo: „*Nikdo nesmí být nucen činit, co mu zákon neukládá.*“ Čl. 4 odst. 1 LZPS dále stanoví, že „*Povinnosti mohou být ukládány toliko na základě zákona a v jeho mezích a jen při zachování základních práv a svobod.*“ Přičemž podle rozhodnutí Krajského soudu v Ústí nad Labem z roku 1966: „*k tomu, aby měl občan právní povinnost přijmout funkci opatrovníka³⁹, by proto bylo třeba výslovného zákonného ustanovení. Takové ustanovení však občanský zákoník, pokud upravuje zákonné zastoupení, nezná (§ 26 - § 30 o. z.).*“⁴⁰

Z podobného principu vycházel i Ústavní soud ve svém nálezu ze dne 2. 7. 2001, sp. zn. II ÚS 27/2000, kdy vymezil, že je potřeba souhlasu osoby k tomu, aby byla ustanovena opatrovníkem podle ust. § 29 odst. 3 o.s.ř. člověku, jehož pobyt není znám. „*V případě jejího nesouhlasu, což se projeví v podaném odvolání, nemůže odvolací soud potvrdit rozhodnutí soudu prvního stupně o jmenování opatrovníka, neboť nemá pro to v žádném zákoně oporu. Listina v čl. 4 odst. 1 stanoví, že povinnosti mohou být ukládány pouze na základě zákona a v jeho mezích.*“

I na základě tohoto nálezu byl zákonem č. 7/2009 Sb. novelizován o.s.ř., kdy do § 29 odst. 4 bylo vloženo, že „*Opatrovníkem podle odstavců 1 až 3 lze ustanovit advokáta. Jinou osobu lze ustanovit opatrovníkem, jen jestliže s tím souhlasí.*“

Výše zmíněná argumentace použita soudem již v roce 1966 a úvahy Ústavního soudu se shodují, mají stejný právní základ. Proto zmiňované ust. § 29 odst. 4 o.s.ř. můžeme aplikovat i na případy opatrovnictví osob zbavených nebo omezených v jejich způsobilosti dle práva hmotného.

Naopak co se týká opatrovníků veřejných, podle pohledu Ústavního soudu ustanovení § 27 odst. 3 o. z. představuje právě to zákonné ustanovení podle čl. 4 odst. 1 LZPS, na jehož základě lze uložit povinnost. V tomto případě tedy povinnosti převzít funkci opatrovníka orgánem místní správy, popřípadě jeho zařízením, jestliže je oprávněno vystupovat svým jménem (tzv. veřejného opatrovníka).⁴¹

Tento argument Ústavního soudu mohou potvrdit i jazykovým výkladem a výkladem logickým. Ust. § 27 odst. 3 o.z. normuje: „*Nemůže-li být opatrovníkem ustanoven příbuzný fyzické osoby ani jiná osoba, která splňuje podmínky pro ustanovení opatrovníkem, ustanoví soud opatrovníkem orgán místní správy, popřípadě jeho zařízení, jestliže je oprávněno*

³⁹ Nikoliv veřejného opatrovníka.

⁴⁰ Rozhodnutí Krajského soudu v Ústí n. L. z 8. srpna 1966, 7 Co 206/66.

⁴¹ Nález Ústavního soudu ze dne 10. 7. 2007, sp. zn. II.ÚS 995/07.

vystupovat svým jménem“. Z toho tedy dle mého vyplývá, že nemůže-li se stát opatrovníkem nikdo jiný, musí se jím stát orgán místní správy.

Shrňme jednoduše výše zmíněné. Fyzická osoba může být opatrovníkem ustanovena, pouze pokud s tím souhlasí. U opatrovníka veřejného souhlas nutný není a pověření k opatrovnictví odmítnout nelze.⁴² V žádném odborném zdroji jsem se s jiným názorem nesetkala.⁴³

Na problematiku můžeme nahlížet i z praktičtějšího hlediska. Dělat opatrovníka je pro fyzickou osobu závazek s celou řadou následků s tím souvisejících. Opatrovník má svá práva ale i povinnosti. Měl by být z výkonu své funkce odpovědný. Může mu být uloženo, aby pravidelně informoval o své činnosti soud. Zkrátka vyžaduje čas a dobrou vůli, aby opatrovník vykonával svou funkci kvalitně a zodpovědně. I z čistě psychologického a lidského hlediska nemůže tuto činnost dělat kdokoliv.

I když je opatrovníků nedostatek, tak nucení k vykonávání opatrovnictví by dle mého názoru nevedlo k pozitivním výsledkům. Jak jsem již uvedla několikrát, hlavním smyslem opatrovnictví je ochrana zájmů opatrovance a nedokážu si představit fyzickou osobu, která by zájmy svého opatrovance hájila řádně i proti své vůli.

Proto soud musí souhlas opatrovníka s jeho ustanovením zjistit. V řízení o ustanovení opatrovníka je osoba navržená do této funkce účastníkem, neboť má být jednáno o jejich právech a povinnostech⁴⁴. Proto je třeba ji předvolat a vyslechnout. Pokud takto soud neučiní, bude se jednat o vadu řízení, pro kterou se lze odvolat.⁴⁵

Co se týká „orgánů místní správy“ neboli tzv. veřejných opatrovníků, obecně sice mluvíme o jejich povinnosti převzít funkci opatrovníka, prakticky však může docházet ke

⁴² N.o.z se souhlasu jako předpokladu k ustanovení opatrovníka věnuje výslovně. V ust. § 61 se říká, že soud jmenuje *osobu* opatrovníkem s jejím souhlasem. Naopak § 471 odst. 3 normuje, že jmenování veřejného opatrovníka podle jiného zákona není vázáno na jeho souhlas.

⁴³ ŠVESTKA, Jiří, ELIÁŠ, Karel. In ŠVESTKA, Jiří a kol. (ed). *Občanský zákoník* : komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 296.

KNAPOVÁ, Marta In ELIÁŠ, Karel a kol. (ed). *Občanský zákoník* : komentář. Praha: Linde, 2008, s 217.

KAŇKA, Robert. Současná právní úprava institutu opatrovnictví v ČR (hmotněprávní i procesní), její lidskoprávní souvislosti: Nedostatky právní úpravy a aplikační praxe, výhledy do budoucna. In: *Sborník příspěvků ze seminářů pořádaných v rámci projektu Život do svých rukou*. Praha: QUIP – Společnost pro změnu, 2008, s. 69-92.

nebo judikatura Ústavního soudu, ve které je pozornost věnována problematice ustanovování obcí opatrovníkem - nepublikovaná usnesení sp. zn. IV. ÚS 744/05 ze dne 28. 6. 2006, III. ÚS 154/06 ze dne 31. 8. 2006, dostupná na <http://nalus.usoud.cz>.

⁴⁴ § 94 odst. 1 o.s.ř.

⁴⁵ Rozhodnutí krajského soudu v Ústí n. L. z 8. srpna 1966, 7 Co 206/66.

"komunikaci" tohoto orgánu se soudem o otázce vhodnosti takového opatření, eventuálně způsobilosti tohoto orgánu funkci zodpovědně zastávat.⁴⁶

Veřejný opatrovník může prokazovat, že není vhodnou osobou, nebo že vhodnou osobou je, ale závažné důvody brání ve výkonu funkce opatrovníka v daném případě.⁴⁷ Dle mého názoru by bylo hlubokým zásahem do práva na spravedlivý proces, kdyby bylo veřejnému opatrovníkovi dokonce bráněno poukazovat na to, že není vhodným kandidátem.

Bude tedy patrně záležet na úvaze jednotlivých soudů, jak vstřícně budou případným argumentům veřejných opatrovníků naslouchat. Pokud však jiné vhodné osoby nezbývají, ustanoví soud opatrovníkem většinou obec, město nebo městskou část. Kdyby se totiž nevyužilo ani této možnosti, vznikla by neřešitelná situace.

V neposlední řadě považuji za zajímavé zmínit další argument Ústavního soudu, proč orgány místní správy mají povinnost k opatrovnické funkci. To, že je osoba omezena nebo zbavena své způsobilosti k právním úkonům, je omezením základních práv jednotlivce garantovaných čl. 5 LZPS (právo být subjektem práv) a čl. 10 odst. 1 a 2 LZPS (právo na lidskou důstojnost a zachování osobnostní integrity jednotlivce). Jedná se o rozhodnutí státu. A tedy o jeho odpovědnost, že za trvání tohoto omezení se nijak nezhorší postavení či "kvalita" právního jednání jednotlivce.

Jde rovněž o stát, který nese primárně povinnost vykonávat opatrovnictví těchto jednotlivců tam, kde nenalezne vhodnou osobu z okruhu příbuzných opatrovance či dalších soukromých osob ochotných dobrovolně tuto funkci převzít a s náležitou péčí ji vykonávat. I z tohoto důvodu tudíž vyplývá povinnost orgánů místní správy ujmout se funkce opatrovníka.⁴⁸

⁴⁶ Nález Ústavního soudu ze dne 10. 7. 2007, sp. zn. II.ÚS 995/07.

⁴⁷ Rozhodnutí Krajského soudu v Ústí n. L. z 8. srpna 1966, sp. zn. 7 Co 206/66.

⁴⁸ Nález Ústavního soudu ze dne 10. 7. 2007, sp. zn. II.ÚS 995/07.

3 Veřejný opatrovník

Jak jsem již výše naznačila, role státu je v rámci opatrovnictví neodmyslitelná. Stát by měl vytvářet vhodné podmínky pro výkon opatrovnictví, zajišťovat jeho právní rámec, zlepšovat fungování různorodých mechanismů v opatrovnictví, kontrolovat je. Ingerence a autorita státu, resp. i soudů je v tomto ohledu nezbytná.

Stát je především povinen chránit základní práva a svobody osob zbavených nebo omezených v jejich způsobilosti a zajistit jim kvalifikované zastupování v právních vztazích. A tam, kde neexistuje soukromá osoba ochotná takovou funkci zastávat, je stát povinen vykonávat tuto funkci sám, a to formou tzv. veřejného opatrovnictví.

Je tedy nezbytné ust. § 27 odst. 3 o.z. vykládat tak, že *orgánem místní správy*⁴⁹ je obec, která opatrovnickou funkci vykonává jako organizační součást státu, nikoliv jako korporace nadaná územní samosprávou. V kontextu výše zmíněného se vyžaduje, aby výkon opatrovnické funkce byl považován za výkon přenesené, nikoliv samostatné působnosti obce.

Z této, na první pohled teoretické polemiky, však vyplývá praktická otázka materiálního a personálního zajištění výkonu funkce opatrovníka, ke kterému je povinen právě stát. Jinak řečeno, je povinností státu poskytnout obci, která je rozhodnutím soudu ustanovena opatrovníkem, takové finanční zajištění, aby byla dostatečně materiálně a personálně vybavena opatrovnickou funkcí řádně vykonávat.⁵⁰

Můžeme se tedy ptát, zda-li stát v praxi skutečně plní všechny své povinnosti vyplývající z výše zmíněného. Co lze zlepšovat nebo naopak úplně změnit? Jaké nedostatky

⁴⁹ Bližší vymezení pojmu *orgán místní správy* žádný právní předpis neobsahuje, což je dalším důkazem, jak je fungování opatrovnictví v České republice legislativně nedořešeno. Judikatura např. stanoví, že „*orgánem místní správy ve smyslu ustanovení § 27 odst. 3 o. z. není obecní úřad (městský úřad), ale je jím obec (město) jako právnická osoba.*“ (R 18/1993). Taktéž můžeme navázat rozhodnutím Krajského soudu v Hradci Králové sp. zn. 19 Co 690/97: „*K výkonu funkce tzv. veřejného opatrovníka může být soudem ustanovena obec (město, městská část, městský obvod), v níž má opatrovanec trvalý pobyt (občan obce), nebo její zařízení, které má právní subjektivitu (§ 18 odst. 1 ObčZ) a bylo zřízeno k plnění podobných úkolů místní samosprávy (samostatné působnosti obce), nikoli její obecní úřad.*“

To, aby měl sám veřejný opatrovník právní subjektivitu (aby se tedy nejednalo o obecní úřad), považuji za podmínku logickou. Sám opatrovník jako zákonný zástupce musí mít způsobilost k právním úkonům, právní subjektivitu. Tento náhled podporuje i Ústavní soud ve své rozhodovací činnosti (např. náleží II.ÚS 995/07 ze dne 10.07.2007).

N.o.z už si s vymezením pojmů poradil lépe a výslovně v ust. § 471 odst. 3 uvádí, že „*způsobilost být veřejným opatrovníkem má obec, kde má opatrovanec bydliště, anebo právnická osoba zřízená touto obcí k plnění úkolů tohoto druhu*“ Což je myslím definice adekvátní a dostačující.

⁵⁰ Nález II.ÚS 995/07 ze dne 10.07.2007

v rámci fungování veřejného opatrovnictví nalezneme? Podívejme se blížeji na současný stav veřejného opatrovnictví v České republice.

3.1 Nedostatek opatrovníků

Soudobý trend bohužel je, že každoročně se počet osob omezených nebo zbavených ve své způsobilosti zvyšuje.⁵¹ Domnívám se, že n.o.z může teoreticky tento jev zmírnit, neboť zavádí další alternativní řešení, která zásah do způsobilosti k právním úkonům nevyžadují. Zároveň n.o.z. podmínky pro omezování svéprávnosti zpřísňuje. To ale nic nemění na tom, že „poptávka“ po opatrovnících momentálně stoupá.

Orgán místní správy si určuje, který z jeho zaměstnanců bude opatrovnické povinnosti vykonávat. Ve větších městech nemusí teoreticky docházet k tak naléhavým problémům. Opatrovníkem se většinou stane úředník sociálního odboru. Ten bude mít sice na starost několik osob současně, ale situace se mi jeví mnohem více nedořešená v malých městech a obcích, které nejsou tak personálně a finančně zajištěny.

K výkonu funkce veřejného opatrovníka může být totiž soudem ustanovena obec (město, městská část, městský obvod), v níž má opatrovanec trvalý pobyt (občan obce).⁵² V praxi se tedy může stát, že v obcích, kde se nachází izolované psychiatrické léčebny nebo ústavy sociální péče, budou ustanovováni za opatrovníky úředníci, kterých zde bývá malý počet. A tak se vzhledem k nepoměru úředníků a klientů ústavů můžeme dostávat do situací, kdy jeden opatrovník bude mít pod sebou několik desítek opatrovanců.^{53 54}

Veřejné opatrovnictví není momentálně v žádném právním předpise podrobněji upraveno, což považuji za alarmující fakt.⁵⁵ A tak nejsou nikde stanoveny limity maximálního

⁵¹ Např. v roce 2000 soudy rozhodly o zbavení způsobilosti k právním úkonům v 1036 případech. V roce 2007 již bylo stejně rozhodnuto v 2 139 rozsudků. Což je více jak 100 % nárůst. (citace z MAREČKOVÁ, Jana, MATIAŠKO, Maroš. *Člověk s duševním postižením a jeho právní jednání: otázka opatrovnictví dospělých*. Praha: Linde, 2010, s. 125.)

⁵² Rozhodnutí Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 18. 11. 1997 sp. zn. 25 Co 531/97.

⁵³ MAREČKOVÁ, Jana, MATIAŠKO, Maroš. *Člověk s duševním postižením a jeho právní jednání: otázka opatrovnictví dospělých*. Praha: Linde, 2010, s. 131.

⁵⁴ Jsem si jistá, že čím větší počet opatrovanců opatrovník má, tím méně času na každého z nich zbývá. Je tak bráněno individuální přístupu. A pochybuji, že opatrovník bude mít v těchto případech možnost se svým opatrovníkem pravidelně setkávat a opravdu vnímat jeho potřeby. Přitom osobní kontakt je dle mého názoru nezbytný. Některé právní úpravy dokonce stanoví povinnost setkání opatrovníka s opatrovancem. A to např alespoň jednou do měsíce jako v Rakousku. (citace z MAREČKOVÁ, Jana, MATIAŠKO, Maroš. *Člověk s duševním postižením a jeho právní jednání: otázka opatrovnictví dospělých*. Praha: Linde, 2010, s. 150.)

⁵⁵ Ani zákon č. 128/2000 Sb., o obcích (obecní zřízení), ve znění pozdějších předpisů, problematiku výkonu opatrovnictví obcemi výslovně neřeší.

počtu opatrovanců na jednoho opatrovníka. A to buď přímo číselně, nebo kvalitativně - to znamená např. stanovením nutnosti dodržovat zásadu „přiměřeného“ počtu opatrovanců svěřených do péče zaměstnance. Stanovení limitů by totiž dle mého mínění logicky zabránilo vysokému zatěžování zmíněných oblastí.

Od 1.1. 2014 by se situace měla změnit i co se týká chybějící právní úpravy. N.o.z. ve svém § 471 odkazuje na zákon o veřejném opatrovnictví, který by se měl stát účinným právě spolu s n.o.z. Zákon o veřejném opatrovnictví by měl upravovat možnost výkonu opatrovnictví odborníky z nevládních organizací.⁵⁶ Právě i to by dle mého názoru mělo pomoci řešit problém s nedostatkem opatrovníků, a to nejen v případech malých obcí, jak jsem probírala výše.

Další variantou, která mě napadá, jak situaci zlepšit, je bezesporu zajistit lepší financování této oblasti. Pro veřejné opatrovnictví totiž neexistují specifické dotace. Města nebo obce mohou počítat pouze s příspěvkem na výkon státní správy, i když účelové příspěvky by byly na místě.⁵⁷ S lepšími finančními možnostmi by si města a obce mohly zajistit větší počet zaměstnanců věnující se opatrovnictví, což by taktéž pro přetěžované oblasti přineslo úlevu.

Finance by měly být také poskytnuty a využity k vzdělávání zaměstnanců a jejich zlepšování v komunikaci a jednání s duševně postiženými lidmi.⁵⁸

3.2 Alternativa k veřejnému opatrovnictví – opatrovníci profesionálové

Jak jsem již výše zmínila, nedostatek počtu opatrovníků by řešilo rozšíření okruhu osob, které by tuto funkci mohly vykonávat. I opatrovnictví celkově by to obohatilo. Domnívám se proto, že je správné směřovat k profesionalizaci opatrovnictví. I oni „odborníci z nevládních organizací“ podle zákona o veřejném opatrovnictví budou speciálně kvalifikováni pro oblast svého působení. Přesné informace, jak by v budoucnu mělo probíhat

⁵⁶ DVOŘÁK, Josef. Náměstek ministra: Chceme nová pravidla pro opatrovnictví. *Parlamentnilisty.cz* [online]. 2012 [cit. 2013-04-12]. Dostupné z: <http://www.parlamentnilisty.cz/zpravy/Namestek-ministra-Chceme-nova-pravidla-pro-opatrovnictvi-249368>.

⁵⁷ NECHVÁTAL, Jan. Konference nastínila možná řešení v otázce opatrovnictví. *Kraj Vysočina* [online]. 2012, 17.5.2012 [cit. 2013-04-12]. Dostupné z: <http://www.kr-vysocina.cz/konference-nastinila-mozna-reseni-v-otazce-opatrovnictvi/d-4044142/p1=27766>

⁵⁸ KAŇKA, Robert. Současná právní úprava institutu opatrovnictví v ČR (hmotněprávní i procesní), její lidskoprávní souvislosti: Nedostatky právní úpravy a aplikační praxe, výhledy do budoucna. In: *Sborník příspěvků ze seminářů pořádaných v rámci projektu Život do svých rukou*. Praha: QUIP – Společnost pro změnu, 2008, s. 69-92.

jejich působení, není v momentální době však zcela jasné. Návrh zákona o veřejném opatrovnictví totiž není ještě k dispozici.

Předpokládám ale, že se bude jednat o zkušené a bezúhonné osoby, které na své klienty budou mít čas a budou jim dobrovolně poskytovat potřebnou péči. A naopak u klientů bude možnost si opatrovníka zvolit podle sympatií a možností vyhovět právě jejich potřebám. Takové řešení „šité na míru“, které více odpovídá moderním trendům.

Dle mého názoru by opatrovnická činnost nemohla být vykonávána pouhou formou dobrovolnictví. Tyto osoby musí mít formální a právem uznané postavení, aby mělo plnění jejich opatrovnických povinností právní následky. Takovýto oficiální status by byl zcela jistě zajištěn registrem těchto opatrovníků, s kterým počítá i zákon o veřejném opatrovnictví.⁵⁹

I když pojem *asistence* bývá spíše spojován s tzv. podporovaným rozhodováním, dokážu si představit, že by opatrovnictví mohlo fungovat právě i asistenční formou. Nejednalo by se však o poskytování osobní péče, jako je např. zajištění stravy či pomoc při hygieně. Tato osobní péče může být momentálně zajišťována formou tzv. terénní asistenční služby podle § 39 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách.

Zmíněný paragraf však skrývá své využití i pro osoby duševně nemocné. Ve svém písmenu g) upravuje variantu pomoci při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí, což je v podstatě činnost opatrovníka.⁶⁰ Prakticky je tedy taková asistence možná již podle stávajících předpisů. Nikoliv však formálně, jak je pro potřeby opatrovnictví nutné.

Opatrovnictví by mělo být ale především specializovanou odbornou službou diferenciovanou podle jednotlivých duševních postižení a ne obecnou péčí pro zdravotně postižené. Mělo by se jednat o samostatnou sociální službu.

⁵⁹ DVOŘÁK, Josef. Náměstek ministra: Chceme nová pravidla pro opatrovnictví. *Parlamentnilisty.cz* [online]. 2012 [cit. 2013-04-12]. Dostupné z: <http://www.parlamentnilisty.cz/zpravy/Namestek-ministra-Chceme-nova-pravidla-pro-opatrovnictvi-249368>

Veřejný registr opatrovníků je důležitý i pro jednání a vztah k třetím osobám.

⁶⁰MAREČKOVÁ, Jana, MATIAŠKO, Maroš. *Člověk s duševním postižením a jeho právní jednání: otázka opatrovnictví dospělých*. Praha: Linde, 2010, s. 123-124.

4 Práva a povinnosti opatrovníka

Probrala jsem, jak probíhá a mělo by probíhat opatrovnické řízení. Zaměřila jsem se také na výhody a nevýhody případů, kdy bude ustanoven opatrovník veřejný. Teoreticky se tedy nacházíme v situaci, kdy je opatrovník ustanoven a začíná prakticky fungovat v životě svého opatrovance. I v tomto okamžiku ale můžeme nalézt několik problematických oblastí, kterým se budu věnovat.

Je totiž nespočet životních situací, které nás denně potkávají, a my si s nimi musíme vědět rady. Je nutné je vyřešit. Posouváme tím svůj život zase o krůček dál. Zkvalitňujeme ho. Činíme, co je pro nás nutné a potřebné, co můžeme a musíme. Ať už z hlediska lidského, morálního nebo právního. A osoby zbavené nebo omezené ve způsobilosti k právním úkonům nejsou přirozeně žádnou výjimkou. I ony mají svůj život, osudy, potřeby, práva a povinnosti. A může jich být nespočet. A právě to je již mnohokrát zmiňovaným smyslem opatrovnictví. Těmto osobám pomoci a množství životních i denních úkolů s nimi řešit.

Detailně ohraničit a přesně vymezit, co tito lidé potřebují, je dle mého názoru nemožné. Bylo by to jako definovat život., jako psát dlouhý seznam toho, co se vše může stát, kde bude třeba oné důležité pomoci a k čemu je opatrovník povinen a oprávněn.

S podobnou myšlenkou pracuje i zákon. Ust. § 192 o.s.ř. normuje, že „*v usnesení, kterým soud ustanovuje opatrovníka, uvede i rozsah opatrovnických práv a povinností.*“ Která konkrétní práva a povinnosti to mohou být, již tento ani žádný jiný právní předpis hlouběji nevymezují. Taktéž n.o.z. upravuje problematiku v podobném duchu. V ust. § 463 odst. 1 je řečeno, že „*opatrovníka jmenuje soud, který současně určí rozsah opatrovnickových práv a povinností.*“⁶¹ Vše je tedy ponecháno na řešení konkrétního případu. A jsou tak dle mého názoru kladeny velké nároky na rozhodovací a aplikační činnost každého soudce.

Otázkou ale zůstává, zda-li tyto nároky nemohou být až nepřiměřené. Můžeme uvažovat, zda není potřebné určit alespoň jakési mantinely pro činnost opatrovníka. Jsem toho názoru, že toto téma není zcela neuchopitelné a do jisté míry vymezit lze. Je třeba se mu věnovat na teoretické úrovni i v rámci právní úpravy. Pak bude pro praxi jasnější, jakou roli tedy hraje opatrovník v životě svého opatrovance a jaká jsou jeho práva a povinnosti.

⁶¹ Oproti současné právní situaci, kdy jsou práva a povinnosti opatrovníka zmiňovány pouze procesním předpisem, se nová úprava věnuje problematice v již výše zmiňovaném n.o.z. jako kodexu hmotněprávním, ale i v i ust. § 50 zákona o zvláštních řízeních soudních. Z hlediska obsahu jsou však úpravy v podstatě totožné.

Ony zmíněné mantinely bych si představovala jako obecně vymezené oblasti činností, ke kterým jsou opatrovníci povinni nebo oprávněni.⁶² Můžeme uvést péči o opatrovance, právní jednání opatrovníka, jako je např. uzavírání smluv, správa majetku a finančních prostředků atd.

Co se týká péče o osobu opatrovance, myslím, že se jedná o oblast bezdůvodně podceňovanou. Není jí v odborné literatuře věnována taková pozornost, jako např. správě majetku, což považuji za chybu. Přirozeně cítím jakousi lidskou prioritu v tom, aby byl opatrovanec zajištěn po stránce osobní, aby byl spokojený. Na druhou stranu si naplno uvědomuji, že vše je s právní a finanční stránkou spojeno. Zaměřme se tedy na tuto problematiku a porovnejme zároveň, jak se zde změnil přístup n.o.z. s úpravou stále účinnou.

4.1 Péče o osobu opatrovance

Opatrovník sice není pečovatelem a ani osobním asistentem podle zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách⁶³, ale jeho, jak jsem již výše naznačovala, snad nejdůležitějším úkolem je veškerou tuto péči zajistit a zorganizovat. Tento postoj mohu podepřít i argumentem z lidskoprávní roviny. I sama LZPS ve svých úvodních člancích vyzdvihuje hodnoty jako svoboda, důstojnost, rovnost, právo na život. To ale nejsou prázdné proklamace. Naopak, mají své uplatnění i zde v natolik praktické záležitosti, jakou je povinnost opatrovníka zajistit důstojný, svobodný a rovnoprávný život svého opatrovance.

Co vše pro to bude muset opatrovník učinit, je už zase věcí individuální. Na druhou stranu se ale opět nebojme konkrétnějšího vymezení. Zcela jistě je pro spokojený a co nejkvalitnější život opatrovance nutné zajistit adekvátní bydlení, potřebnou zdravotní péči a postarat se o další osobní záležitosti opatrovance atd.

⁶² V současné době se rozsah práv a povinností bude lišit v závislosti na tom, zda-li se jedná o opatrovníka osoby zbavené způsobilosti k právním úkonům nebo osoby ve způsobilosti omezené. V případě opatrovanců omezených ve způsobilosti se okruh činností opatrovníka bude logicky týkat pouze oblastí, pro které jsou tyto osoby samy nezpůsobilé (proto je nutné rozsudek o omezení způsobilosti k právním úkonům důkladně formulovat). Toto rozlišení v rámci pojetí n.o.z. však odpadá, neboť, jak jsem již několikrát uvedla, nová úprava úplné zbavení svéprávnosti neuznává.

⁶³ Problematice opatrovnictví versus asistence jsem se již věnovala v předchozí kapitole „3.2 Alternativa k veřejnému opatrovnictví – opatrovníci profesionálové“

4.1.1 Bydlení opatrovance

Co se týká povinnosti opatrovníka řešit místo pobytu svého opatrovance, nabízí se nám k řešení více situací. V případě bydlení opatrovance v domácím prostředí by neměl nastat žádný problém. Pokud je však nutný pobyt v ústavním zařízení, role opatrovníka je zde dle mého názoru opět velmi podstatná. Prakticky by měl totiž opatrovník nejen vybrat ústavní zařízení, které bude nejlépe vyhovovat všem potřebám opatrovance, ale i nadále dohlížet na to, jestli je opatrovanci skutečně pomáháno v souladu se smluvními podmínkami.⁶⁴

Problém může teoreticky nastat, pokud opatrovanec se svým umístěním ve zdravotnickém zařízení ústavní péče souhlasit nebude a opatrovník na něm naopak trvá.⁶⁵ A to z důvodu, že se to jeví opatrovníkovi jako nejlepší možné řešení pro zajištění komfortního života opatrovance, anebo z čistě praktických důvodů, kdy např. v jiném zdravotnickém zařízení není místo, nebo pobyt v domácím prostředí není z nejrůznějších důvodů možný.

Zde je třeba apelovat na povinnost opatrovníka jednat v zájmu opatrovance a dbát jeho přání. Přirozeně, pokud je opatrovanec schopný projevit svou vůli, kde a za jakých podmínek chce trávit svůj život, nikdo by mu neměl toto právo odírat. To opět souvisí se správnou tendencí, která se dle soudkyně začíná projevovat v praxi a která je podpořena i n.o.z., a to omezit svéprávnost jen v mezích, kde je to opravdu nezbytné. Potom logicky k těmto názorovým kolizím nebude docházet, neboť si opatrovanec místo svého pobytu zvolí sám.

Pokud však přece jen o těchto záležitostech bude rozhodovat opatrovník, budou se zde uplatňovat pravidla pro výkon povinností opatrovníka stejně jako v ostatních oblastech jeho činnosti. Těm se dle mého stanoviska velmi dobře věnuje n.o.z., a to na rozdíl od současné úpravy, která v tomto ohledu opět prakticky mlčí.

Ust. § 467 odst. 1 n.o.z. výslovně říká: „*Opatrovník při plnění svých povinností naplňuje opatrovancova právní prohlášení a dbá jeho názorů, i když je opatrovanec projevil*

⁶⁴ Ministerstvo práce a sociálních věcí na svých internetových stránkách zveřejnilo vzor smlouvy o poskytnutí služby sociální péče ve zdravotnickém zařízení ústavní péče (citace z V Z O R: Smlouva o poskytnutí služby sociální péče ve zdravotnickém zařízení ústavní péče. *Ministerstvo práce a sociálních věcí* [online]. 2013 [cit. 2013-03-15]. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/3447/vzor_smlouvy.pdf). Předpokládám, že si smlouvu každé zdravotnické zařízení uzpůsobuje pro své účely. Podepisuje ji opatrovník, pokud k tomu opatrovanec není způsobilý.

⁶⁵ Dlouhodobé umístění opatrovance v ústavním zařízení je závažným zásahem do jeho života a osobní svobody. Možným řešením by bylo analogicky postupovat podle ust. § 28 o.z. a umístění podmínit souhlasem soudu. Problematice použití ust. § 28 o.z. i ve věcech osobního života opatrovance se podrobněji věnuji v další kapitole „*Zdravotní péče o opatrovance*“

dříve, včetně přesvědčení nebo vyznání, soustavně k nim přihlíží a zařizuje opatrovancovy záležitosti v souladu s nimi. Není-li to možné, postupuje opatrovník podle zájmů opatrovance.“^{66 67}

V případech rozporu přání opatrovance s názory a činy opatrovníka nastupuje i důležitý psychologický aspekt. A dovoluji si tvrdit, že je velmi pozitivní, že ani na něj n.o.z. nezapomíná. Opatrovník by se svým opatrovancem měl umět jednat, komunikovat a pracovat. Měl by mu být schopen vysvětlit, proč je ono řešení a rozhodnutí v jeho zájmu, i když přímo nekoresponduje s jeho přáním. K tomu se vyjadřuje ust. § 466 odst. 2 n.o.z.: „*Rozhoduje-li opatrovník o opatrovancových záležitostech, vysvětlí opatrovanci srozumitelně povahu a následky rozhodnutí.*“

Obecně vzato si ale nemyslím, že by v praxi k takovýmto názorovým rozporům mezi opatrovníkem a jeho opatrovancem často docházelo. Co se týká konkrétní situace, na které jsem chtěla danou názorovou kolizi prakticky ukázat, a to tedy výběr zdravotnického zařízení pro dlouhodobý pobyt opatrovance, domnívám se, že se v praxi žádné velké nebo časté problémy nevyskytují. Informace, které jsem telefonicky získala z náhodně vybraných zdravotnických zařízení, toto potvrzují.

V Ústavu sociální péče pro mentálně postižené muže a ženy v Jiříkově⁶⁸ mi bylo řečeno, že pokud jejich potencionální klient s pobytem v jejich zařízení nesouhlasí, prostě ho nepřijmou, i pokud by to bylo proti názoru opatrovníka. V zařízení Zahrada - Ústav sociální

⁶⁶ Jako zajímavé se mi jeví uvažovat nad situací, kdy by bylo zřejmé, že právní jednání opatrovníka je v jasném rozporu s názorem opatrovance, a zároveň by bylo možné výsledku dosáhnout jiným způsobem, který by naopak s přáním opatrovance korespondoval. Bylo by takové právní jednání (podle terminologie dosavadního o.z. právní úkon) neplatné?

Jelikož současná právní úprava o povinnosti opatrovníka respektovat přání opatrovance mlčí, jedinou cestou kudy dle mého názoru můžeme jít, je zvažovat rozpor takového řešení opatrovance s dobrými mravy. Tedy absolutní neplatnost takového právního úkonu. (§ 39 o.z.)

N.o.z vychází z koncepce, že „*neplatné je právní jednání, které se přičí dobrým mravům, jakož i právní jednání, které odporuje zákonu, pokud to smysl a účel zákona vyžaduje.*“ (§ 580 odst. 1) Dále pokračuje tak, že „*Je-li neplatnost právního jednání stanovena na ochranu zájmu určité osoby, může vznést námitku neplatnosti jen tato osoba.*“ (§ 586 odst. 1) a „*Nenamítne-li oprávněná osoba neplatnost právního jednání, považuje se právní jednání za platné.*“ (§ 586 odst. 2)

V probíraném případě je dle mého názoru sporné, zda by byl opatrovanec schopný danou námitku relativní neplatnosti vznést a zda-li to lze na něm vůbec spravedlivě požadovat.

Proto další variantou, která by přicházela v úvahu, je absolutní neplatnost právního jednání, a to opět pro rozpor s dobrými mravy. Tentokrát již však pro rozpor zřejmý. Vycházejme z ust. § 588 n.o.z., který stanoví: „*Soud přihlédne i bez návrhu k neplatnosti právního jednání, které se zjevně přičí dobrým mravům, anebo které odporuje zákonu a zjevně narušuje veřejný pořádek.*“

⁶⁷ V tomto ohledu je taktéž důležité zmínit ust. § 469 odst. 2 n.o.z., které říká: „*Opatrovník jedná zpravidla společně s opatrovancem; jedná-li opatrovník samostatně, jedná v souladu s vůlí opatrovance.*“

⁶⁸ Informace byly poskytnuty Ing. Věrou Bršlicovou, ředitelkou.

péče Kladno⁶⁹ mi zase potvrdili, že se spoluprací s opatrovníky jejich potencionálních či stávajících klientů nemají žádné větší potíže.

Problémem, na který jsem však narazila, zůstává nedostatek vhodných zdravotnických zařízení ústavní péče. Pokud tedy opatrovanec nebude na místě svého momentálního pobytu spokojen nebo nebude s výběrem zdravotnického zařízení souhlasit, může se i přes nejlepší vůli opatrovníka stát, že jiné řešení nebude nalezeno, a to z kapacitních důvodů, což pouze dokazuje mou několikrát zmiňovanou myšlenku.

Opatrovnictví není institutem samo pro sebe. Vše je provázané. Aby opatrovník kvalitně plnil své povinnosti, měl by být kontrolován a být ze své funkce odpovědný. A aby měl vůbec možnost svým povinnostem adekvátně dostát, musí mu k tomu být státem poskytnuty vhodné podmínky. Např. ono zmiňované fungování sociálních služeb.

V neposlední řadě je důležité zmínit budoucí právní úpravu, neboť ta by určité případy nedobrovolných umístění opatrovance mohla řešit. Jedná se o ust. § 83 odst. 1 zákona o zvláštních řízeních soudních, které stanoví: *„Je-li člověk umístěn v zařízení sociálních služeb na základě smlouvy, kterou s poskytovatelem sociálních služeb uzavřel za něho jeho opatrovník, a je-li důsledkem tohoto umístění omezení jeho osobní svobody, může soud rozhodnout o vyslovení nepřipustnosti jeho dalšího držení v tomto zařízení sociálních služeb...“*

Toto ustanovení doplňuje právní úpravu soudního přezkumu zbavení osobní svobody v rámci detenčního řízení, jemuž se věnujeme v další kapitole. Ust. § 83 odst. 1 zde výslovně pamatuje na případy, kdy je určitá osoba zbavena osobní svobody v zařízení sociálních služeb. I tyto osoby tak budou mít možnost zahájit řízení, ve kterém by soud urychleně rozhodl o zákonnosti zbavení osobní svobody a v případě jeho nezákonnosti nařídil propuštění.

O zákonné zbavení osobní svobody se bude jednat, jestliže bude aktuální lékařskou zprávou prokázáno, že umístěný je duševně nemocný. Dále tato osoba bude muset být z důvodu svého stavu nebezpečná pro sebe či své okolí, kdy účelem umístění bude odvrácení tohoto nebezpečí. Zároveň bude tento postup nezbytný a v souladu se zásadou subsidiarity, tj. k odvrácení nebezpečí nestačí jiné, méně invazivní opatření (v daném kontextu zejm. poskytnutí jiné sociální služby).⁷⁰

⁶⁹ Komunikovala jsem s Bc. Marcelou Bartošovou, sociální pracovnící.

⁷⁰ Vládní návrh zákona o zvláštních řízeních soudních s důvodovou zprávou. *Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky* [online]. 2013 [cit. 2013-03-15]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=931&CT1=0>, s. 143.

4.1.2 Zdravotní péče o opatrovance

Další a opět velmi podstatnou povinností opatrovníka je zajistit svému opatrovanci potřebnou zdravotní péči a spolupracovat s lékaři a zdravotnickými institucemi. Bude se to týkat i takových „maličností“, jako je očkování, pravidelné kontroly u zubaře, zajištění antikoncepce.⁷¹

N.o.z se opět posouvá oproti současnému o.z., neboť povinnost „*dbát o zdravotní stav*“ opatrovance výslovně zmiňuje. Tuto záležitost n.o.z. spojuje, a to dle mého názoru velmi vhodně, s komplexní povinností opatrovníka „*udržovat s opatrovancem vhodným způsobem a v potřebném rozsahu pravidelné spojení a projevovat o opatrovance skutečný zájem.*“⁷²

Zmíněné propojení se mi jeví jako žádoucí. Logicky, pokud nebude opatrovanec v ústavní péči a opatrovník s ním nebude udržovat potřebný kontakt, obtížně se mu pak bude orientovat ve zdravotním stavu opatrovance, což může mít teoreticky i fatální následky.

Zároveň je nutná zpětná vazba, kdy opatrovník potřebuje znát zdravotní stav opatrovance právě proto, aby o jeho zdraví mohl náležitě dbát a rozhodovat o něm. To je zajištěno právem na informace o zdravotním stavu a právem se na zdravotní stav dotazovat.⁷³

Další velmi podstatnou věcí je, že opatrovník dává souhlas k poskytnutí zdravotních služeb pro opatrovance.⁷⁴ Jde o povinnost opatrovníka, ale zároveň o oprávnění, kterým může život svého opatrovance ovlivnit podstatným způsobem. Současná právní úprava důležitost takového rozhodnutí nijak nezohledňuje, což je dle mého mínění chyba. V tomto případě je totiž vhodné spolupůsobit při jednání opatrovníka, a tak preventivně předcházet rozhodnutím chybným. Až následná kontrola v této oblasti je zkrátka nesmyslná. Způsob, jak problém a nedostatečnou právní úpravu vyřešit, však můžeme nalézt v ust. § 28 o.z.

Zmíněné ustanovení sice upravuje schvalování právních úkonů soudem pouze pro oblast spravování majetku, pro ochranu zdraví opatrovance je však vhodné ho v rámci analogie použít i jako ustanovení pomocné. Toto můžeme podpořit výkladem logickým.

⁷¹ NOVÁ, Hana. Desatero práv a povinností opatrovníka. *Právo a rodina*. 2006, roč. 8, č. 5, s. 17-18.

⁷² § 466 odst. 1 n.o.z.

⁷³ § 31 odst. 5 zákona č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování.

⁷⁴ Ust. § 35 odst. 1 zákona č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování, stanoví: „*Nezletilému pacientovi a pacientovi zbavenému způsobilosti k právním úkonům se zdravotní služby poskytují se souhlasem jeho zákonného zástupce, s výjimkou případů, kdy lze zdravotní služby poskytovat bez souhlasu. Vždy je však třeba zjistit názor nezletilého pacienta, který je s ohledem na svůj věk schopen vnímat situaci a vyjadřovat se, a názor pacienta zbaveného způsobilosti k právním úkonům.*“

Konkrétně argumentem a *minori ad maius*. Jestliže schválení právních úkonu soudem platí pro „pouhé“ nakládání s majetkem, proč by se nemělo vztahovat i na úkony, které zásadně ovlivňují budoucí způsob života opatrovance nebo dokonce jeho existenci.⁷⁵

Opět si však můžeme položit otázku, jak výše uvedené funguje v praxi. Zmíněný právní názor není dle mého zkoumání pohledem minoritním a v praxi neužívaným.⁷⁶ Na druhou stranu mě napadá, nakolik se jedná o přístup zažitý mezi samotnými opatrovníky a zdravotnickými zařízeními, tedy „neprávnickou“ veřejností. Opatrovníci by měli být informováni. Vždyť právě oni by se s daným zvláště závažným rozhodnutím o lékařském zákroku opatrovance měli obracet na soud. A pokud nebude existovat vyhovující právní úprava, která by problematiku dosavadního ust. § 28 o.z. rozšířila ze správy majetku i na další právní úkony, které se významně dotýkají osoby opatrovance, nebude dostatečně posílena právní jistota.⁷⁷

Jako zajímavé se mi dále jeví věnovat se situaci, kdy naopak rozhodnutí opatrovníka není právně relevantní, ač by se tak dalo na první pohled očekávat. Hovořím o jakési výjimce z pravidla, která je novinkou pro českou právní úpravu a která Českou republiku přibližuje moderním a evropským trendům.⁷⁸

Zákon č. 404/2012 Sb. totiž novelizoval ust. § 191b odst. 1 o.s.ř. Do tohoto ustanovení byla kromě jiného vložena ona zásadní věta, že „*Souhlas opatrovníka osoby zbavené nebo omezené ve způsobilosti k právním úkonům nenahrazuje souhlas umístěného.*“ To jinými slovy znamená, že v určitých situacích⁷⁹, kdy původně postačoval souhlas opatrovníka

⁷⁵ Na druhou stranu by bylo zcela jistě nutné učinit výjimku v případech, kdy by byl opatrovanec např. v ohrožení života a schválení soudu by nebylo možné obstarat.

⁷⁶ Ztotožňuje se s ním např. soudkyně Okresního soudu v Šumperku.

Dále z něj vychází JUDr. Hana Nová ve svém článku.(citace z NOVÁ, Hana. Nesvéprávní - nedostatečná právní ochrana: Právní základ úpravy způsobilosti k právním úkonům. *Právo a rodina*. 2006, roč. 8, č. 2, s. 24-28.) A pracuje s ním i Komentář k občanskému zákoníku, který tento přístup označuje jako „*v praxi akcentovaný požadavek*“ (citace z KNAPOVÁ, Marta In ELIÁŠ, Karel a kol. (ed). *Občanský zákoník : komentář*. Praha: Linde, 2008, s 217.)

⁷⁷ Ani n.o.z. problematiku nepojímá v odlišném duchu a zaměřuje se na správu majetku. Ust. § 461 stanoví: „*Spravuje-li zákonný zástupce nebo opatrovník jmění zastoupeného, náleží mu běžná správa takového jmění. Nejedná-li se o běžnou záležitost, vyžaduje se k naložení se jměním zastoupeného schválení soudu.*“ Dále můžeme v ust. § 469 odst. 2 nalézt pravidlo, že „... *Nelze-li vůli opatrovance zjistit, rozhodne na návrh opatrovníka soud.*“ Což může k řešení probírané situace přispět jen částečně, neboť dle mého názoru nebude platit, že v případě každého rozhodování o zvláště závažném lékařském zákroku nebude možné zjistit vůli opatrovance.

⁷⁸ Níže probíraná novela je podpořena rozhodnutím Evropského soudu pro lidská práva ve věci Shtukaturov proti Rusku, č. 44009/05, ze dne 27. března 2008.

⁷⁹ Jedná se o situace dle ust. § 38 zákona č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování. Konkrétně např. o případy, kdy pacient (opatrovanec) „*ohrožuje bezprostředně a závažným způsobem sebe nebo své okolí a jeví známky duševní poruchy nebo touto poruchou trpí nebo je pod vlivem návykové látky, pokud hrozbu pro pacienta nebo jeho okolí nelze odvrátit jinak.*“

s hospitalizací, a až pokud nebyl dán, nastupovala oznamovací povinnost k soudu a následné detenční řízení, dochází k zásadní změně. Na vůli opatrovance by již totiž měl být brán zřetel.

Novelizované znění § 191b odst. 1 o.s.ř. reaguje především na to, že i když je určitá osoba zbavena nebo omezena způsobilosti k právním úkonům, bude v řadě případů schopna formulovat vlastní názor na svůj pobyt ve zdravotnickém ústavu. Vychází se z předpokladu, že opatrovník nemůže rozhodovat ve věcech omezení její osobní svobody, proto je třeba hospitalizaci považovat za nedobrovolnou, byť by s ní opatrovník vyslovil souhlas, neboť ten není k udělení takového souhlasu oprávněn.⁸⁰

Jednoduše řečeno, buď bude sám opatrovanec s hospitalizací souhlasit, nebo bude věc řešit soud v rámci onoho zmiňovaného detenčního řízení.

V souvislosti se studiem zmíněné problematiky jsem se setkala s poměrně zajímavým názorem⁸¹, a to odlišovat situaci, kdy opatrovanec s hospitalizací nesouhlasí a kdy s ní souhlasit ani nemůže, neboť to jeho zdravotní stav (např. z důvodů bezvědomí) neumožňuje. V druhém případě by dle autora citovaného článku Mgr. Radka Policara⁸² byl totiž zachován účel zákona, i kdyby souhlas s hospitalizací poskytl opatrovník. Nebylo by totiž postupováno proti vůli opatrovance a zároveň by nebyla narušena možnost opatrovance rozhodovat o své osobní svobodě, což je smyslem zákona.

Tento právní přístup se mi nejeví jako nesmyslný a argumenty zmiňovaného autora chápu. Osobně nejsem zastánkyní rigidního jazykového výkladu. Je nutné sledovat cíl a záměr ustanovení, respektovat i výklad teleologický. Je potřebné zachovávat flexibilitu. Jiným argumentem však může být, že ust. § 191b odst. 1 o.s.ř. mluví zcela jasně, bez možnosti a prostoru jiného výkladu. Bez nějaké konkretizace, kdy by bylo možné se od tohoto pravidla odchýlit. Přesto s autorem souhlasím.

⁸⁰Důvodová zpráva k zákonu č. 404/2012 Sb. kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony. *Beck-online* [online]. květen 2012 [cit. 2013-03-16]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?type=html&documentId=oz5f6mrqgez6nbqgrpwi6rnga&groupIndex=1&rowIndex=0&conversationId=1962505>

⁸¹ POLICAR, Radek. Vysvětlení nových pravidel pro detenční řízení. *Zdravotnické právo a bioetika* [online]. 31.12.2012 [cit. 2013-03-16]. Dostupné z: <http://zdravotnickepravo.info/detencni-rizeni-po-1-lednu-2013/>

⁸² Autor je právník věnující se zdravotnickému právu (Autoři: Mgr. Policar Radek. In: *Grada* [online]. 2013 [cit. 2013-03-16]. Dostupné z: <http://www.grada.cz/setkani-s-autory/autor/mgr-policar-radek/>

5 Kontrola opatrovníků

Několikrát jsem ve své práci zdůrazňovala, že opatrovnictví vnímám jako provázaný systém. Jako pomyslnou pyramidu z karet, kde i dílčí problém může znamenat celkovou nefunkčnost a následné zhroucení. Nelze zapomenout, že opatrovník je osobou, která může být nedůsledná, líná, neinformovaná. Člověkem, který může i při jeho nejlepší vůli jednat v neprospěch opatrovance. Chybovat je totiž lidské.

A tak je nutné, aby na vrcholu naší pomyslné pyramidy existoval kontrolní orgán. V případě České republiky se jedná o soud. V zahraničním měřítku to ale nemusí být pravidlem. Např. ve Švédsku je tzv. rádce i správce⁸³ jmenován soudem, kontrolu však zajišťuje zvláštní úřad (tzv. Överförmyndaren).

Napadá mě, zda-li bychom toto řešení nemohli aplikovat i na naše poměry. Jednou ze slabín kontroly opatrovnictví je totiž zahlcení českých soudů, a to zejména těch, v jejichž obvodech se nacházejí ústavy pro zdravotně postižené nebo psychiatrické léčebny.⁸⁴ Tento přístup by dle mého názoru mohl kontrolu učinit efektivnější a intenzivnější. Na druhou stranu nelze zapomínat na finanční a organizační otázky, které by zavedením tohoto dosud neznámého orgánu vznikly. Proto, i z hlediska náročnosti, se mi toto řešení jeví jako možné, nikoliv jako nutné. Hledejme tedy i další možné cesty, jak zajistit dostatečnou kontrolu opatrovníků.

Důležitým bodem je dát dohledu nad opatrovníky systematický právní rámec. V současnosti je toto téma pojato roztráštěně v ustanoveních o opatrovnickém řízení⁸⁵, v ustanoveních týkajících se péče soudu o nezletilé⁸⁶ a ve vyhlášce č. 37/1992 Sb., o jednacím řádu pro okresní a krajské soudy⁸⁷. Nepřehledná, neucelená a nejasná úprava souvisí i s nedostatečným vymezením povinností opatrovníků, jak jsem zmiňovala už v předchozí kapitole. V praxi totiž vůbec nemusí být zřejmé, na co konkrétně má soud dohlížet.

⁸³ Rádce je ustanoven osobám, které nejsou omezeny ve způsobilosti k právním úkonům. Správce je naopak ustanoven pouze v případech, kdy jiné formy podpory nejsou dostatečné. Více k tomuto tématu viz MAREČKOVÁ, Jana, MATIAŠKO, Maroš. *Člověk s duševním postižením a jeho právní jednání: otázka opatrovnictví dospělých*. Praha: Linde, 2010, s. 151-152.

⁸⁴ Tamtéž, s. 133.

⁸⁵ § 193 o.s.ř.

⁸⁶ § 176 až § 180 o.s.ř.

⁸⁷ § 28 a § 73 této vyhlášky.

5.1 Kontrola péče o opatrovance

Dle mého názoru je bez diskuzí, že soud by měl kontrolovat, jak je zajištěna péče o opatrovance. K tomu se vyjadřuje již výše zmíněná vyhláška č. 37/1992 Sb., o jednacím řádu pro okresní a krajské soudy, ve svém § 73: „...uloží soud opatrovníkovi, aby podával podle potřeby, nejméně však jedenkrát ročně, zprávu o majetku opatrovance a o tom, jak je o něj pečováno. Údaje obsažené ve zprávě opatrovníka věrohodně přezkoumá.“

Opět ale musím uvést, že péče o opatrovance je natolik důležitou činností, že by si i její kontrolování zasloužilo větší pozornost. Je samozřejmé, že postup soudu nemusí být striktně a detailně stanoven. Na druhou stranu by právní úprava měla zohledňovat, že nepostačuje kontrola pouze na administrativní a formální úrovni. Pokud má být dohlíženo např. na to, v jakém zdravotním stavu je opatrovanec nebo jak je spokojen v ústavním zařízení, je nutné s opatrovancem osobně spolupracovat.⁸⁸

Podle informací, které jsem zjistila⁸⁹, v praxi většinou platí, že se soud obrátí na obecní nebo městský úřad dle bydliště opatrovance s žádostí, aby byla provedena kontrola, jak je o opatrovance pečováno.⁹⁰ Tento orgán obce vyšle svého pracovníka přímo do místa pobytu opatrovance. Pokud je to personálně možné, tak se bude zpravidla jednat o sociálního pracovníka spadajícího pod odbor sociálních věcí.⁹¹ Ten provede místní šetření, jehož výsledek sdělí soudu.

Paralelně soud spolupracuje i s opatrovníkem, kterému zašle dotazník zjišťující podobné skutečnosti jako u uvedeného šetření.⁹² Ne vždy tento postup ale musí být zachován. Např. opatrovnice mi sdělila, že první kontrola, kterou v roce 2011 absolvovala, probíhala

⁸⁸ Toto výslovně nezohledňuje ani n.o.z.

⁸⁹ Informace jsem zjišťovala na Okresním soudu v Olomouci na opatrovnickém oddělení, na opatrovnickém oddělení odboru sociálních věcí Magistrátu města Olomouc a na odboru sociálních věcí Městského úřadu v Šumperku.

⁹⁰ Podle ust. § 28 odst. 1 vyhlášky č. 37/1992 Sb., o jednacím řádu pro okresní a krajské soudy: „Jsou soudy oprávněny vyžadovat od orgánů obcí, orgánů policie i od jiných orgánů a právnických a fyzických osob součinnost při plnění svých úkolů, a to zejména sdělování skutečností, které mají význam pro soudní řízení a rozhodování (§ 8 tr. ř., § 128 o.s.ř.).“

⁹¹ Např. v Šumperku tyto kontroly vykonává sociální pracovnice, která je zároveň veřejným opatrovníkem. Chápu, že z hlediska personálního a finančního je toto řešení praktické. Tato osoba bude mít navíc v oblasti opatrovnictví potřebné zkušenosti, protože opatrovníkem sama je. Na druhou stranu mě přece jen napadá, zda-li by tyto funkce neměly být oddělené, neboť zde vlastně kontroluje jeden opatrovník druhého. To může vést k nedostatku nadhledu a odstupu, který je pro kontrolu důležitý.

⁹² Soud opatrovníka žádá, aby mu podal informace typu, kdo o opatrovance pečuje, jaký je jeho zdravotní stav, zda pobírá důchod a v jaké výši, jak je s jeho důchodem nakládáno, zda jsou z důchodu opatrovance čerpány prostředky na jeho nutné výdaje a na jaké (např. nákup léku, ošacení, hygienických potřeb) - čerpáno ze spisu, který mi byl poskytnut na Okresním soudu v Šumperku.

pouze u soudu, kdy všechny skutečnosti týkající se financí musela doložit. Na ostatní záležitosti byla však pouze dotázána. K žádné komunikaci nebo spolupráci s opatrovancem nedošlo. Tedy nemohlo být zjištěno, jak je o opatrovance skutečně pečováno.^{93 94}

5.2 Kontrola správy majetku opatrovance

Výše zmíněný systém se samozřejmě netýká jen kontroly péče o osobu opatrovance, ale i toho, jak je opatrovníkem spravován majetek. Zde však již nalezneme právní základ na zákonné úrovni dle ust. § 193 o.s.ř.⁹⁵

Soud nemusí vystupovat pouze jako pasivní dohled, ale může např. určit, jakým způsobem má být, popřípadě nesmí být s jednotlivými finančními částkami nakládáno. Soud může také stanovit způsob výkonu vlastnických práv, jiných věcných práv, cenných papírů a práv závazkových. Může opatrovníkovi uložit zpeněžení určitých věcí a uložení výnosů na účet u peněžního ústavu atd.⁹⁶

Důležitá aktivní role při kontrole spravování majetku náleží soudu taktéž dle ust. § 28 o.z.⁹⁷ Toto ustanovení vlastně představuje zákonnou pojistku, kdy opatrovník samostatně spravuje jen běžné majetkové záležitosti a k ostatním potřebuje schválení soudu. Soud úkon

⁹³ V praxi mohou naopak nastat i situace, kdy proběhne kontrola prostřednictvím obecního úřadu a soudem již dotazník opatrovníkovi není zaslán (informace mi byla sdělena na opatrovnickém oddělení odboru sociálních věcí Magistrátu města Olomouc). To je dle mého názoru opět škoda, neboť se tím soud připravuje o možnost, jak učinit kontrolu efektivnější. Případný rozpor mezi odpovědí opatrovníka a zprávou sociálního pracovníka by totiž mohl pomoci odhalit nedostatky.

⁹⁴ Jako nedořešená se mi jeví i kontrola opatrovníků veřejných. Ti jsou totiž kontrolováni pouze prostřednictvím soudu, kdy k přímému kontaktu s opatrovancem podle zjištěných informací zřejmě nedochází. Veřejní opatrovníci by měli navíc i podléhat pravidelné inspekční kontrole prováděné k tomu kvalifikovanými osobami. Také je nutné vyjasnit, pod který resort veřejné opatrovnické služby vůbec spadá. Tedy kdo by měl inspekční kontrolu provádět.

⁹⁵ Podle tohoto ustanovení dohlíží soud na správu majetku, kdy je opatrovník povinen předložit soudu po skončení zastupování závěrečný účet. Pokud má ale soud zkontrolovat konečný stav majetku opatrovance, je logicky nutné, aby znal majetkové poměry již na začátku opatrovnickví, což zohledňuje až n.o.z. ve svém § 485 odst. 1.

N.o.z se také zmiňuje o průběžném *vyúčtování*. Tento pojem může být lepší formulací, neboť v sobě dle mého názoru zahrnuje povinnost opatrovníka si přehledně vést i dílčí (roční) účetnictví a uchovávat si různé výpisy z účtů a finanční dokumentaci. Současná právní úprava v ust. § 73 vyhlášky č. 37/1992 Sb., o jednacím řádu pro okresní a krajské soudy, říká, že soud uloží opatrovníkovi, aby podával podle potřeby, nejméně však jedenkrát ročně, *zprávu o majetku opatrovance*, což se mi jeví jako pojem méně jasnější, obecnější. To, aby byla správa majetku řádně doložena, je důležité z hlediska dokazování k zahájení případného řízení proti opatrovníkovi.

⁹⁶ ŠÍNOVÁ, Renata. In DAVID, Ludvík a kol.(ed). *Občanský soudní řád* : komentář. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2009, s. 986.

⁹⁷ Stejnou problematiku upravuje n.o.z. v ust. § 461 odst. 1: „*Spravuje-li zákonný zástupce nebo opatrovník jmění zastoupeného, náleží mu běžná správa takového jmění. Nejedná-li se o běžnou záležitost, vyžaduje se k naložení se jměním zastoupeného schválení soudu.*“

schválí, svědčí-li ve prospěch opatrovance.⁹⁸ Schvalování probíhá až dodatečně. Tedy poté, co opatrovník úkon učinil. V podstatě můžeme říci, že se jedná o rozvazovací podmínku *sui generis*. V případě, že soud úkon neschválí, je neplatný od samého počátku.⁹⁹ Současná úprava však neumožňuje, aby opatrovnícký soud nahradil projev vůle opatrovníka, popř. ho nějak změnil či doplňoval.¹⁰⁰

V neposlední řadě je nutné zmínit, co je vůbec onou *běžnou záležitostí*. To může kvůli neurčitosti pojmu někdy v praxi činit potíže. Proto jsem se v tomto případě snažila čerpat z více odborných zdrojů¹⁰¹, aby bylo možné vymezit terminologii co nejkompaktněji. Všechny mnou zkoumané prameny logicky uváděly, že se při posuzování musí vycházet z individuálních majetkových poměrů a z toho, jaký vliv bude mít daná dispozice na majetek opatrovance.¹⁰² Náhled na „běžnost“ úkonu může být odvislý také od místa bydliště opatrovance, kdy jiné podmínky nalezneme v Praze a dalších větších městech, jiné zase na venkově.

I přes to je však možné uvést příklady nejdůležitějších úkonů, které ke své platnosti schválení soudem potřebují. Existuje např. všeobecná shoda na tom, že se to vztahuje na právní úkony, které se týkají dispozice s nemovitým majetkem. V této souvislosti považují za zajímavé zmínit, že katastrální úřad je povinen v řízení o povolení vkladu vlastnického práva k nemovitosti¹⁰³ před svým rozhodnutím zkoumat, zda k právnímu úkonu účastníka řízení byl udělen souhlas podle zvláštního předpisu¹⁰⁴, tedy i schválení dle ust. § 28 o.z.

⁹⁸ § 193 odst. 3 o.s.ř. v návaznosti na § 179 o.s.ř.

⁹⁹ Jednalo by se tedy o absolutní neplatnost pro rozpor se zákonem podle ust. § 39 o.z.

¹⁰⁰ KAŇKA, Robert. Současná právní úprava institutu opatrovnictví v ČR (hmotněprávní i procesní), její lidskoprávní souvislosti: Nedostatky právní úpravy a aplikační praxe, výhledy do budoucna. In: Sborník příspěvků ze seminářů pořádaných v rámci projektu *Život do svých rukou*. Praha: QUIP – Společnost pro změnu, 2008, s. 69-92.

¹⁰¹ KNAPOVÁ, Marta a kol. In ELIÁŠ, Karel a kol. (ed). Občanský zákoník. Praha: Linde, 2008, s. 218-219.

MAREČKOVÁ, Jana, MATIAŠKO, Maroš. *Člověk s duševním postižením a jeho právní jednání: otázka opatrovnictví dospělých*. Praha: Linde, 2010, s. 146.

HOVORKA, Daniel. Opatrovnictví nesvéprávných osob ve vztahu ke správě majetku opatrovance. *Právo a rodina*. 2008, roč. 10, č. 11, s. 20-25.

KAŇKA, Robert. Současná právní úprava institutu opatrovnictví v ČR (hmotněprávní i procesní), její lidskoprávní souvislosti: Nedostatky právní úpravy a aplikační praxe, výhledy do budoucna. In: Sborník příspěvků ze seminářů pořádaných v rámci projektu *Život do svých rukou*. Praha: QUIP – Společnost pro změnu, 2008, s. 69-92.

Informace byly také čerpány z rozhovoru se soudkyní.

¹⁰² Např. Mgr. Robert Kaňka ve svém článku tvrdí, že v současných společenských podmínkách je jakýkoli úkon, kde se hodnota plnění pohybuje v řádu desetitisíců Kč, mimořádnou majetkovou záležitostí.

¹⁰³ Stejný postup platí i pro zřízení zástavního práva nebo věcného břemene.

¹⁰⁴ § 5 odst. 1 písm. g zákona č. 265/1992 Sb., o zápisech vlastnických a jiných věcných práv k nemovitostem.

Toto schválení soudem musí být součástí návrhu na zahájení řízení o povolení vkladu, jinak katastrální úřad návrh zamítne. To představuje ochranu opatrovance¹⁰⁵, protože v některých jiných případech může vlastně záležet pouze na vůli opatrovníka, zda-li se na soud obrátí¹⁰⁶ a souhlas získá. A s tím opět souvisí nutnost zajistit potřebnou informovanost opatrovníků, aby byli sami schopni posoudit, kdy je už spolupráce se soudem nezbytná.

Vedle zmíněných dispozic s nemovitým majetkem je dále souhlas soudu vyžadován např. u dohody spoluvlastníků o zrušení podílového spoluvlastnictví a o jejich vzájemném vypořádání, u dohody o převodu členských práv a povinností člena bytového družstva, u podávání žalob s dosahem majetkoprávním. Co se týká dědických záležitostí, je souhlasu třeba u odmítnutí dědictví. Stojí však za povšimnutí, že o jeho neodmítnutí soudy vlastně nerozhodují, jak píše ve svém článku¹⁰⁷ soudkyně Obvodního soudu pro Prahu 8 JUDr. Hana Nová. Ostatně návrhy takového druhu nejsou soudům ani předkládány.

5.3 Stížnosti opatrovanců

Za významné považuji také to, aby se nepodceňovalo kontrolování opatrovníků přímo prostřednictvím jejich opatrovanců. Momentálně neexistuje žádná právní úprava, která by *konkrétně* umožňovala opatrovanci podat na opatrovníka stížnost, což je dle mého názoru chyba. Nemyslím si, že by to byla možnost opatrovanci zneužívaná. A pokud by se v procesu opatrovnictví objevila situace, se kterou by byl opatrovanec nespokojen, je nutné ji přezkoumat za každých okolností. Jen tak může být zajištěna dostatečná ochrana opatrovanců.

To že je právní úprava v tomto ohledu nedostatečná a nejasná, můžeme uvést i na dalším případě. Co se týká přístupu opatrovanců k soudu, podle současného právního stavu totiž platí, že mají procesní způsobilost v takovém rozsahu, v jakém zůstala zachována jejich způsobilost k právním úkonům.¹⁰⁸ Na druhou stranu existuje ust. § 193 odst. 3 o.s.ř., které nás

¹⁰⁵ Podobný princip ochrany nalezneme při poskytování různých úvěrů, kdy samy peněžní ústavy souhlas soudu vyžadují. (citace z NOVÁ, Hana. Nesvéprávní - nedostatečná právní ochrana: Právní základ úpravy způsobilosti k právním úkonům. *Právo a rodina*. 2006, roč. 8, č. 2, s. 24-28.)

¹⁰⁶ Samozřejmě není vyloučené, že pokud se třetí osoba domnívá, že byl učiněn právní úkon, který se netýká běžné majetkové záležitosti, může dát podnět soudu. Zároveň je možné, že se soud o takovéto záležitosti dozví v rámci své činnosti.

¹⁰⁷ NOVÁ, Hana. Nesvéprávní - nedostatečná právní ochrana: Právní základ úpravy způsobilosti k právním úkonům. *Právo a rodina*. 2006, roč. 8, č. 2, s. 24-28.

¹⁰⁸ § 20 odst. 1 o.s.ř.

odkáže na § 178 odst. 1 o.s.ř., kdy je dáno, že soud vyřizuje podněty a upozornění fyzických a právnických osob a činí vhodná opatření.¹⁰⁹

Navíc jsem toho názoru, že by právní úprava mohla zohledňovat specifčnost těchto stížností. Jejich podávání by mělo být co nejjednodušší. Což jednak znamená minimální požadavek na obsahové náležitosti, dále např. možnost tyto stížnosti podávat k osobě, která je opatrovanci známá. Dejme tomu zmíněným sociálním pracovníkům působících pod obecními a městskými úřady.¹¹⁰

Další variantou je, že by se opatrovanec se svým podnětem obrátil na soud, který by pro danou situaci ustanovil opatrovníka kolizního. Ten už by posléze mohl navrhopat odvolání opatrovníka či jinak vhodně působit.

Co se týká úpravy podle n.o.z., tak zde nalezneme jednu novinku. Ust. § 463 odst. 2 normuje: „...soud opatrovníka odvolá i v případě, že neplní své povinnosti. Zároveň opatrovanci jmenuje nového opatrovníka.“ Takováto změna je zcela jistě vítaná. Na druhou stranu nic nebrání soudu takové rozhodnutí učinit i nyní. Vlastně již v roce 1968 bylo rozhodnuto, že soudce je oprávněn zbavit opatrovníka jeho funkce, pokud pro to existují vážné důvody, zejména v případech, kdy opatrovník řádně neplnil své povinnosti.^{111 112}

Na závěr této kapitoly cítím jako nutné ještě jednou zmínit, že k tomu, aby efektivně fungoval systém kontroly opatrovníků, je nutné mít dostatečně podchycenou a upravenou jejich odpovědnost. K tomu vybízí i např. doporučení Výboru ministrů Rady Evropy R (99) 4

¹⁰⁹ Např. zpráva od Mental disability advocacy center (Opatrovnictví a lidská práva v České republice: Analýza právní úpravy a politiky v oblasti opatrovnictví. *Mental disability advocacy center* [online]. 2011 [cit. 2013-03-15]. Dostupné z:

http://mdac.info/sites/mdac.info/files/Czech_Guardianship_and_Human_Rights_in_the_Czech%20Republic.pdf) k této problematice říká: „Pokud dospělá osoba nebo jiné osoby (nebo subjekty, jako jsou nevládní organizace) mají za to, že práva dospělé osoby byla porušena, uplatní se ustanovení o opatrovnictví nezletilých na základě analogie. Osoba nebo subjekt, který si přeje podat stížnost, může podat podnět k soudu, který je povinen tento podnět vyřídít.“

¹¹⁰ S působením obecních úřadů počítá např. ust. § 379 odst. 2 zákona o zvláštních řízeních soudních, které se věnuje problematice podání návrhu na nařízení předběžného opatření ve věcech ochrany proti domácímu násilí. Opatrovanci, jehož svéprávnost byla pro podání takového návrhu omezena, se v případě, že domácí násilí je páčáno osobou jeho opatrovníka, nově nabízí možnost podat návrh prostřednictvím obecního úřadu obce s rozšířenou působností.

¹¹¹ KS v Ústí nad Labem sp. zn. 6 Co 28/68: „Nedostatek ustanovení v občanském zákoníku o tom, kdy a za jakých předpokladů může být opatrovník osoby zbavené způsobilosti k právním úkonům nebo omezené ve způsobilosti k právním úkonům zproštěn jeho funkce, nebrání tomu, aby soud učinil takové opatření. Podle § 193,176 odst. 2 o. s. ř. rozhoduje o zproštění opatrovníka osoby zbavené způsobilosti k právním úkonům nebo omezené ve způsobilosti k právním úkonům jeho funkce předseda senátu usnesením, a to z důležitých důvodů, jmenovitě na základě zjištění, že opatrovník neplní řádně své povinnosti při péči o osobu, již byl ustanoven (§ 193, 178 odst. 1 o. s. ř.).“

¹¹² Opatrovnictví a lidská práva v České republice: Analýza právní úpravy a politiky v oblasti opatrovnictví. *Mental disability advocacy center* [online]. 2011 [cit. 2013-03-15]. Dostupné z: http://mdac.info/sites/mdac.info/files/Czech_Guardianship_and_Human_Rights_in_the_Czech%20Republic.pdf, s. 66- 67.

ve své zásadě č. 20, kdy se stanoví: „Zástupci by měli být při výkonu funkce v souladu s vnitrostátním právem odpovědní za škodu či újmu způsobenou nezpůsobilým dospělým osobám, zejména by se na zástupce a další osoby zabývající se záležitostmi nezpůsobilých dospělých osob měly vztahovat předpisy o odpovědnosti za nezákonné jednání, nedbalost či špatné zacházení.“

Závěr

Při studiu opatrovnictví jsem zjistila řadu sporných otázek, které jsem v předchozím textu pojmenovala. Zároveň jsem se snažila nalézt nebo alespoň navrhnout způsob jejich řešení. Obecný problém vidím ale v tom, že opatrovnictví je v podstatě upraveno jen ust. § 26 - § 30 o.z. (zákonné zastoupení) a ust. § 192 a § 193 o.s.ř. (opatrovnické řízení). Některá z těchto ustanovení byla sice průběžně novelizována, ale nemůžeme zapomínat, že o.z. i o.s.ř. jsou zákony, které vznikly v 60. letech minulého století, kdy se osoby hendikepované zavíraly do ústavů a nebylo s nimi počítáno.

Přijde mi, že si pozůstatky této minulosti stále svým způsobem neseme s sebou. Občas nepočítáme s odlišností. Nechce se nám hledat alternativy. A s tím souvisí i můj názor, že této problematice nebyla věnována dostatečná pozornost. Při tak chudé právní úpravě je dle mého přece přirozené, že nastanou sporné okamžiky, že budou existovat situace, které soudy budou řešit rozdílně.

Tímto netvrdím, že by právní úprava opatrovnictví měla být detailní. Znamenalo by to ztrátu flexibility rozhodování v různých případech, jak už jsem ve své práci několikrát uváděla. Pokud ale bude odstraněn tento hlavní problém spočívající v nedostatečné právní úpravě, budou logicky rázem vyřešeny i některé problémy dílčí.

N.o.z. v tomto ohledu zcela jistě přináší změnu. Opatrovnictví se věnuje v souvislosti s omezením svéprávnosti v rozmezí ust. § 55 - § 65. Dále ust. § 457 - § 464 rozebírají zákonné zastoupení a opatrovnictví obecně, zatímco ust. § 465 - §471 se už speciálně zaměřují na opatrovnictví člověka. Opatrovnické řízení je upraveno ust. § 45 - § 51 zákona o zvláštních řízeních soudních

N.o.z. přináší změny koncepční. Ty dokazují, že se přibližujeme mezinárodním standardům a že se i v české společnosti posouváme kupředu. Zásadní obrat vidím v tom, že n.o.z. pracuje i s myšlenkou tzv. podporovaného rozhodování, kdy se vychází z modelu sociálního zdravotního postižení¹¹³. Ten předpokládá, že je to právě společnost, která vytváří „postižení“ tím, že nezajišťuje poskytování odpovídajících služeb, které by plně braly v potaz potřeby osob se zdravotním postižením.

¹¹³MAREČKOVÁ, Jana, MATIAŠKO, Maroš. *Člověk s duševním postižením a jeho právní jednání: otázka opatrovnictví dospělých*. Praha: Linde, 2010, s. 36.

A tak se n.o.z. snaží respektovat osobu opatrovance a jeho přání. To se projevuje např. i u výběru opatrovníka, kdy by měl soud podle n.o.z. přihlížet právě k přáním opatrovance, k jeho potřebě a k tomu, aby výběrem opatrovníka nezaložil nedůvěru.

Výběru opatrovníka by měly soudy věnovat dostatečnou pozornost, neboť zde můžeme nalézt určité problémy, na které jsem ve své práci upozornila. Obecně je důležité vyhnout se ustanovení opatrovníka, který by byl s opatrovancem ve střetu zájmů a byl osobou k tomu nezpůsobilou. Je podstatné zvážit, zda-li se opatrovníkem stane příbuzný, jiná osoba nebo až v poslední řadě opatrovník veřejný. To vše myslím budoucí právní úprava oproti té nynější dostatečně reflektuje. Navíc ust. § 61 n.o.z. výslovně doplňuje, že soud jmenuje osobu opatrovníkem s jejím souhlasem, zatímco jmenování veřejného opatrovníka na jeho souhlas vázáno není.

Jako rozhodující se mi také jeví, že řešení záležitostí souvisejících s ustanovením opatrovníka již nebude ex lege oddělené od rozhodování o otázkách týkajících se omezení svéprávnosti. Řízení o omezení svéprávnosti a řízení opatrovnické se totiž jak podle n.o.z. (ust. § 62), tak podle zákona o zvláštních řízeních soudních (ust. § 48) spojují. To je přínosné z hlediska praktického i ekonomického. Nejzásadnější na této změně však je, že zabraňuje situaci, kdy byla osoba ve své způsobilosti již omezena a opatrovník jí ještě nebyl ustanoven. Tyto osoby v takovém meziobdobí byly bez působení opatrovníka výrazně oslabeny v uplatňování svých práv, na což důrazně upozorňoval i Ústavní soud.

Další otázkou, s kterou jsem se potýkala, bylo, jaká práva a povinnosti vůbec ustanovený opatrovník má. Současná právní úprava se totiž zmiňuje pouze o správě majetku opatrovance. Jsem ale toho názoru, že taková úprava je nedostatečná. Neměly by být sice vymezeny jednotlivé povinnosti, ale určité oblasti činnosti opatrovníka je nutné uvést. Pomůže to v praxi např. i pro lepší zorientování a informovanost opatrovníka.

Z ustanovení n.o.z. však již některé povinnosti opatrovníka vyplývají. Jedná se např. o povinnost udržovat s opatrovancem pravidelné spojení, projevovat o opatrovance zájem, jakož i dbát o jeho zdravotní stav a starat se o naplnění opatrovancových práv a chránit jeho zájmy. Vymezení povinností je přínosné i pro otázku kontroly opatrovníků, neboť může být jasnější, na co má být vůbec dohlíženo.

V této oblasti je však potřeba upozornit na jiné nedostatky. Za závažné považuji to, že není nastavený základní systém kontroly, který by fungoval všude stejně. Zjistila jsem, že kontrola v praxi je prováděna, ale postupy a tedy i efektivnost se mohou lišit. Jak se opět opakují, nejsem proti flexibilnímu řešení v jednotlivých situacích. Kontrola je však natolik podstatná, že dle mého názoru nelze připustit, aby v určitém obvodu soudu probíhal dohled

velmi detailně a zodpovědně, v jiném naopak pouze na formální úrovni. To by ve vyhraněných případech mohlo znamenat nerovné poskytování ochrany opatrovancům, což je nepřípustné.

Soudy podle stávající právní úpravy mají povinnost dohlížet na správu majetku opatrovníkem a dle vyhlášky č. 37/1992 Sb., o jednacím řádu pro okresní a krajské soudy, jsou povinny přezkoumávat roční zprávu o majetku a o péči o opatrovance. Chybí mi zde ale specifikace toho, jak má kontrola probíhat. Postrádám především zdůraznění osobního kontaktu s opatrovancem. Ten je nezbytný, zvláště v případě dohledu nad péčí o opatrovance. Toto n.o.z. bohužel nereflektuje.

Je otázkou, jak se k tématu kontroly vyjádří připravovaný zákon o veřejném opatrovnictví, jehož přesný obsah není momentálně stále k dispozici. Jsem toho názoru, že veřejné opatrovnictví by mělo navíc podléhat kontrole inspekční, kdy by se mělo věcně vymežit, pod které ministerstvo by tato činnost spadala.

Dále by bylo žádoucí, aby zmíněný zákon odstranil přetěžování veřejných opatrovníků např. stanovením maximálního počtu opatrovanců. Odlehčit by veřejným opatrovníkům mohl také výkon opatrovnictví tzv. odborníky z nevládních organizací, s čímž zákon počítá.

Za důležité považuji i to, aby byla činnost veřejných opatrovníků státem lépe finančně podporována. A to i z toho důvodu, že se jedná o výkon přenesené působnosti. Větší finanční zajištění by např. umožnilo tolik potřebné vzdělávání opatrovníků.

To ale samozřejmě můžeme vztáhnout na tuto problematiku obecně. Opatrovníci pomáhají svým opatrovancům. A určitě i oni by si v tomto zasloužili podporu. Je důležité nejenom kontrolovat, ale i výkon opatrovnictví usnadňovat. Zajistit odborné semináře, které by opatrovníky naučily efektivní metody komunikace nebo je informovaly o změně právních předpisů. Také bych si dokázala představit zřízení určitých míst, kam by se opatrovníci mohli obracet s dotazem nebo problémem.

Touto myšlenkou opět potvrzují koncept, který jsem nastolila již v úvodu a z kterého vycházím v celé mé práci. Opatrovnictví se skládá z řady různých mechanismů, které se doplňují, a je nutné, aby fungoval každý z nich. Nejedná se jen o kvalitní právní předpisy. Např. ona zmíněná podpora opatrovníků má především význam motivační a psychologický. Proto bych na závěr opět ráda zdůraznila, že efektivní fungování opatrovnictví je i o nastavení společenských hodnot, o mimoprávní podpoře státu v této oblasti, o aktivním zapojení např. občanských sdružení. A také o tom, aby se společnost posunula dál, protože to se v právu nakonec přirozeně projeví.

Seznam použitých zdrojů:

Monografie a ostatní publikace:

DAVID, Ludvík a kol.(ed). *Občanský soudní řád* : komentář. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2009. 1975 s.

DRÁPAL, Ljubomír a kol. *Občanský soudní řád*: komentář. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 2009. 1600 s.

ELIÁŠ, Karel a kol. (ed). *Občanský zákoník* : komentář. Praha: Linde, 2008. 2628 s.

MAREČKOVÁ, Jana, MATIAŠKO, Maroš. *Člověk s duševním postižením a jeho právní jednání: otázka opatrovnictví dospělých*. Praha: Linde, 2010. 223 s.

Sborník příspěvků ze seminářů pořádaných v rámci projektu Život do svých rukou. Praha: QUIP – Společnost pro změnu, 2008. 130 s.

ŠVESTKA, Jiří a kol. (ed). *Občanský zákoník* : komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009. 2321 s.

Odborné články:

HOVORKA, Daniel. Opatrovnictví nesvéprávných osob ve vztahu ke správě majetku opatrovance. *Právo a rodina*. 2008, roč. 10, č. 11, s. 20-25.

NOVÁ, Hana. Nesvéprávní - nedostatečná právní ochrana: Právní základ úpravy způsobilosti k právním úkonům. *Právo a rodina*. 2006, roč. 8, č. 2, s. 24-28.

NOVÁ, Hana. Nesvéprávní - nedostatečná právní ochrana: Opatrovnictví stálé, práva a povinnosti opatrovníka, jeho kontrola a odpovědnost. *Právo a rodina*. 2006, roč. 8, č. 4, s. 25-28.

NOVÁ, Hana. Desatero práv a povinností opatrovníka. *Právo a rodina*. 2006, roč. 8, č. 5, s. 17-18.

Judikatura:

Rozhodnutí ESLP ze dne 27. 3. 2008 ve věci Shtukaturov v. Ruská federace

Nález Ústavního soudu ze dne 2. 7. 2001, sp. zn. II ÚS 27/2000

Nález Ústavního soudu ze dne 7. prosince 2005, sp. zn. IV. ÚS 412/04

Nález Ústavního soudu ze dne 28. 6. 2006, sp. zn. IV. ÚS 744/05

Nález Ústavního soudu ze dne 31.8.2006, sp. zn. III. ÚS 154/06

Nález Ústavního soudu ze dne 10. 7. 2007, sp. zn. II.ÚS 995/07

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 26. 5. 2011, sp. zn. 21 Cdo 3871/2010

Rozhodnutí Krajského soudu v Ústí n. L. ze dne 8. srpna 1966, sp. zn. 7 Co 206/66

Rozhodnutí Krajského soudu v Ústí nad Labem z 24. 1. 1968, 6 Co 28/68.

Rozhodnutí Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 18. 11. 1997 sp. zn. 25 Co 531/97

Rozhodnutí Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 28. 11. 1997 sp. zn. 19 Co 690/97

Právní předpisy:

Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky

Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky

Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád

Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník

Zákon č. 265/1992 Sb., o zápisech vlastnických a jiných věcných práv k nemovitostem

Zákon č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem a o změně zákona České národní rady č.

358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti (notářský řád), ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 128/2000 Sb., o obcích (obecní zřízení)

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách

Zákon č. 7/2009 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony

Zákon č. 372/2011 Sb., o poskytování zdravotních služeb a podmínkách jejich poskytování (zákon o zdravotních službách)

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (nový)

Zákon č. 404/2012 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony

Návrh zákona o zvláštních řízeních soudních

Vyhláška č. 37/1992 Sb., o jednacím řádu pro okresní a krajské soudy

Pozn. všechny uvedené právní předpisy jsou v diplomové práci použity ve znění pozdějších předpisů vydaných do data 30. 3. 2013.

Zahraniční zdroje:

Úmluva o právech osob se zdravotním postižením

Doporučení Výboru ministrů Rady Evropy R (99) 4

Internetové zdroje:

Autoři: Mgr. Polícar Radek. In: *Grada* [online]. 2013 [cit. 2013-03-16]. Dostupné z: <http://www.grada.cz/setkani-s-autory/autor/mgr-policar-radek/>

DVOŘÁK, Josef. Náměstek ministra: Chceme nová pravidla pro opatrovnictví. *Parlamentnilisty.cz* [online]. 2012 [cit. 2013-04-12]. Dostupné z: <http://www.parlamentnilisty.cz/zpravy/Namestek-ministra-Chceme-nova-pravidla-pro-opatrovnictvi-249368>

Důvodová zpráva k NOZ: konsolidovaná verze. *Nový občanský zákoník* [online]. 2012 [cit. 2013-04-15]. Dostupné z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/tinymce-storage/files/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>

Důvodová zpráva k zákonu č. 404/2012 Sb. kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony. *Beck-online* [online]. květen 2012 [cit. 2013-03-16]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?type=html&documentId=oz5f6mrqgez6nbqgrpwi6rnga&groupIndex=1&rowIndex=0&conversationId=1962505>

NECHVÁTAL, Jan. Konference nastínila možná řešení v otázce opatrovnictví. *Kraj Vysočina* [online]. 2012, 17.5.2012 [cit. 2013-04-12]. Dostupné z: <http://www.kr-vysocina.cz/konference-nastinila-mozna-reseni-v-otazce-opatrovnictvi/d-4044142/p1=27766>

Opatrovnictví a lidská práva v České republice: Analýza právní úpravy a politiky v oblasti opatrovnictví. *Mental disability advocacy center* [online]. 2011 [cit. 2013-03-15]. Dostupné z: http://mdac.info/sites/mdac.info/files/Czech_Guardianship_and_Human_Rights_in_the_Czech%20Republic.pdf

POLICAR, Radek. Vysvětlení nových pravidel pro detenční řízení. *Zdravotnické právo a bioetika* [online]. 31.12.2012 [cit. 2013-03-16]. Dostupné z: <http://zdravotnickepravo.info/detencni-rizeni-po-1-lednu-2013/>

Řízení o způsobilosti k právním úkonům: Systémové doporučení Ligy lidských práv č. 8. *Liga lidských práv* [online]. červen 2009 [cit. 2013-03-15]. Dostupné z: <http://llp.cz/publikace/rizeni-o-zpusobilosti-k-pravnim-ukonum/>

Vládní návrh zákona o zvláštních řízeních soudních s důvodovou zprávou. *Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky* [online]. 2013 [cit. 2013-03-15]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=931&CT1=0>

V Z O R: Smlouva o poskytnutí služby sociální péče ve zdravotnickém zařízení ústavní péče. *Ministerstvo práce a sociálních věcí* [online]. 2013 [cit. 2013-03-15]. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/3447/vzor_smlouvy.pdf

Shrnutí

Tato diplomová práce se zabývá opatrovnictvím obecně. Zaměřuje se však především na dílčí problémy v této oblasti. Sporné otázky jsou řešeny z hlediska současné i budoucí právní úpravy (zejména dle nového občanského zákoníku). Je zkoumáno, v čem jsou současné právní předpisy nedostatečné a zda-li tyto chyby budou v budoucnu napraveny. Jsou také zohledněny poznatky z praxe, kdy není zapomínáno na psychologické nebo sociální aspekty opatrovnictví.

Text je rozdělen do pěti kapitol. V první kapitole je opatrovnictví představeno obecně, a to již především z pohledu nového občanského zákoníku. Druhá kapitola je věnována opatrovnickému řízení. Zde je řešena vhodnost spojení opatrovnického řízení s řízením o svéprávnosti. Dále jsou rozebírány požadavky důležité pro výběr opatrovníka. Také je hledána odpověď na otázku, zda-li je třeba souhlasu opatrovníka s jeho jmenováním. Není zapomínáno ani na problematiku existujícího nebo potencionálního střetu zájmů mezi opatrovancem a opatrovníkem. Ke střetu zájmů se musí přihlídnout již při jmenování.

Dále je pokračováno třetí kapitolou zaměřenou na veřejné opatrovnictví. Zde je upozorněno na nedostatek a přetíženost veřejných opatrovníků a na chybějící finance v této oblasti. Také jsou hledány alternativy k veřejnému opatrovnictví v podobě opatrovníků profesionálů.

Tématem kapitoly čtvrté jsou práva a povinnosti opatrovníka. Pozornost je věnována hlavně bydlení opatrovance a zajištění jeho zdravotní péče. Poslední kapitola završuje části předchozí. Jedná se o kontrolou opatrovníků. Konkrétně je zkoumáno, jak funguje kontrola péče o opatrovance a jak je dohlíženo na správu majetku opatrovníkem. Taktéž je rozebírána možnost, kdy může opatrovanec podat vůči svému opatrovníkovi stížnost.

Abstract

This thesis deals with guardianship in general. It also aims at revealing further problems in this area. The disputable cases are resolved from current and future legislation points of view (in particular according to the new Civil Code). It finds current legislation insufficient, and suggests what errors might be corrected in the future. Conclusions from the practice where psychological and social aspects of guardianship were not forgotten are also taken into account.

The text is divided into five chapters. The first chapter introduces guardianship in general, mainly from the perspective of the new Civil Code. The second chapter is devoted to guardianship process. It discusses a suitability of guardianship process in relation to incapacity process. Further, it addresses important requirements for selecting a guardian. Also, it includes the question of whether to require the consent of the guardian to his appointment. It is not forgotten to mention existing and potential conflicts of interest between the guardian and the custodian. Conflicts of interest must be taken into account already at the stage of appointing.

This followed by the third chapter on public guardianship. Here attention is drawn to the lack and congestion of public guardians as well as the lack of funding in this area. The alternatives to public guardianship as professional guardianship are also sought.

The theme of the fourth chapter is the rights and duties of a guardian. Attention is mainly paid to accommodation of a ward and his/her health guarantee. The last chapter completes the previous one. It focuses on control over the guardians. Specifically, it examines how care after a ward as well as after her/his property managed by a guardian, are controlled. Also a possibility of a ward submitting a complaint about his guardian is analyzed.

Klíčová slova/Key words

Svéprávnost - legal capacity

Opatrovnictví - guardianship

Opatrovník – guardian

Opatrovnické řízení - guardianship process